

stea tristă

Căzând din cer, luceferii-n cascadă
trecură peste trupul tău, iar tu
curat, ai rămas, ca o zăpadă
prin care umbra doar un cântec fu.
Atunci, o stea de aur strălucea
deasupra, pentru anotimpul care
curând, curând avea să ni se dea
cu măști de zgură și cu fructe-amare.
Acum, ca mai demult, eu tac înfrânt.
Și ce-aș putea, sub steaua asta, spune?
Din tot ce este, tot ce nu-i minune
e fără de folos pe-acest pământ.
Chiar chipul tău sculptat în alabastru,
cules cu sfiiciune din înalt,
e numai val: un val ușor, albastru
venind spre țărnm din țărnmul celălalt.
Ah! totul este de prisos... Hoțește,
o stea cumplită priveghează sus.
Lumina ei de veacuri profetește
aceste destrămări, acest apus.
Sărutul, neastâmpăr sfânt al cărnii,
s-a desfăcut, și cade, și-l auzi,
așa cum cade-n pragul nalt al iernii
zăpada crudă prin copacii uzi.

ștefan augustin
doinaș

„Cum a fost posibilă o astfel de greșeală de tipar, când cenzura era la putere? Iată! Lucram de ceva ani la organul devenit mai mult politic decât cultural «Cronica», după ce se schimbaseră conducerea. Plecaseră Corneliu Ștefanache, Mircea Radu Iacoban, Corneliu Sturzu, veniseră Liviu Leonte și Andi Andrieș. Răspundeau prompt la «comenzile sociale» ale partidului; ideile mai îndrăznețe le tundeau ca pe gazon. Pagina de note critice numai critică nu era. Se ceruse «de sus» o pagină despre triada învățământ - cercetare - producție și un șef UTC dorise să-și introducă, în ultimul moment, opinia pro-ceaușistă. (Ce inginerii financiare a executat uteceul după «loviluție»!) Excedat de modificările de ultimă oră, linyotipistul, fire nevriconic, a bătut pe clope cuvântul cu pricina și a lăsat rânduiala acolo, fierbinte, în loc să-l arunce la coș. Corectura a acoperit bine rahatul, în loc să scoată murdăria din pagină ori măcar să-i atragă atenția «capului limpede» care eram că rânduiala cu *sminteala* rămăsese pitit sub pastă neagră. Toate astea se întâmplau într-o tipografie în plumb, unde se opera altfel decât acum. Direcția Presei (încă nu fusese abolită cezura) cerea două «perii» (copii) de pe fiecare pagină. Pe una se aplica ștampila cu *bun de tipar*, alta rămânea în arhiva cenzurii. Din viteză, ștampila cu BT-ul s-a aplicat pe a doua perie, cea de păstrat în arhivă, rămasă albă, necorectată. Capul limpede avea obligația să verifice dacă s-au scos greșelile semnificate de corectură și tot ce tăia cenzura. Cum s-o fi făcut dacă pagina era albă? Ca un zar trucat. Am dat ultima semnătură și revista s-a tras în cinci mii de exemplare. Frumos tiraj, nu?”

(Magda Ursache - „Oglinda literară“)

TREN DE PLĂCERE

de HORIA GÂRBEA

La Sinaia a avut loc primul Colocviu Național al Dramaturgiei Românești. Un eveniment fără precedent. S-au strâns făcători de teatru din toată țara și de toate vârstele și orientările estetice, mai solidari ca oricând.

Deși a fost pus sub patronajul lui I.L. Caragiale, nu s-a mers cu trenul de plăcere, ci cu autocarul. Totuși drumul a fost plăcut, iar sejurul la fel pentru că vremea și Caragiale au fost cu noi. Festivități, oficialități, discursuri, spectacole, referate, dispute (că dacă am fi de acord cu toții, la ce bun ne-am mai aduna să stăm de vorbă). Am numărat nu mai puțin de opt directori de teatru care au ascultat plângerile dramaturgilor și și-au făcut auzite propriile nemulțumiri despre munca necorespunzătoare a scriitorilor de piese ca și despre pretențiile lor materiale exagerate. Deîndată, împiriciniții au ripostat împotriva zgârceniei și opacității numiților.

Criticii de teatru au fost acuzați fățiș de complot împotriva dramaturgiei naționale despre care zic domniile lor că nu există. Evident, s-a zis, pentru că sunt interesați să li se joace propriile traduceri sau propunerile de «adaptări» încropite ad-hoc de regizorii-manageri care-i sponsorizează și-i plimbă pe la festivaluri. S-a dat în vileag că unii manageri și cronicari au cartel cu agenții de impresariere (agenturile!) ale dramaturgilor străini. Iar cum noi nu avem așa ceva, adio dramaturgie națională.

Criticii de teatru, la rândul lor, au propus

pedepsirea aspră a scriitorilor care îi plictisesc de moarte prin condamnarea lor la un regim intensiv de vizionare exclusivă de piese românești. Între timp, delegația dramaturgilor belgieni, adusă de directorul Editurii Libra Ion Tomescu, mare promotor de francofonie, ne-a asigurat prin vocea președintelui Academiei Regale, dl Jacques de Decker, că nici acolo dramaturgii nu calcă pe roze sau lalele. Dar noi, cei din Belgia Orientului, nu ne-am resemnat ușor! Deci polemicele începute în splendidul Casino din Sinaia au continuat până târziu în diferite locații din Bușteni, pe secțiuni constituite după preferințe oenologice. A lipsit doar «menuetul lui Pederaski».

Cu greu Mircea Ghiulescu, împovărat de treburi organizatorice, a putut să facă ordine în program și să determine lumea ca, măcar până la orele 17, să vorbească pe rând. Și așa, participanții au venit și plecat în fluxuri continue și au mai chiulit de la spectacole ca să poată schimba în continuare vorbe polemice pe câte-o terasă, sorbind aer de munte și nu numai.

Întrucât în Sinaia nu există o Piață a Independenței, iar bustul vopsit al lui Badea Cârțan a fost din fericire demolat, participanții s-au despărțit fără să se pupe, dar fericiți că s-au răcorit la propriu și la figurat. Măcar o concluzie a fost unanimă: la anu' ne vedem iar la Sinaia și mai numărăm o dată steagurile dramaturgiei.

antiteze

COLOCVIUL DRAMATURGILOR INTRODUCHE DRAMATICITATE

de DUMITRU SOLOMON

Poetii și prozatorii au problemele lor: bani puțini, tiraje mici, cititori în scădere, critici literari neînduplecați. Dramaturgii au exact problemele celorlalți, la care se adaugă accesul anevoios la scenă, ceea ce le dă o combativitate sporită, care se exercită asupra directorilor de teatru, a secretarilor literari, a Ministerului Culturii și Cultelor, a Uniunii Scriitorilor, a criticilor dramatici, care dacă nu-i ignoră, precum criticii literari, nu au o înțelegere atotcuprinzătoare în legătură cu scrisul dramaturgic românesc. Colocviul breslei, care s-a desfășurat timp de trei zile la Sinaia (22-24 mai), a fost un gest necesar, pentru a lămurii măcar o parte din confuziile și a alina o parte din contuziile dramatice. S-au făcut multiple treceri în revistă a problemelor specifice ale dramaturgilor români (de altfel, trebuie spus că aceleași probleme le au dramaturgii francezi, belgieni și mulți alții, așa cum rezulta din expunerea domnului Jacques De Decker, președintele Academiei Regale de limbă franceză din Belgia și al dramaturgilor belgieni, dar și din scrisoarea trimisă Colocviului de către dramaturgul franco-român Matei Vișniec, precum și din alte informații care au circulat în timpul reuniunii), s-au exprimat critici întemeiate sau exagerate la adresa unor instituții sau persoane, s-a răspuns provocărilor multiple, integral sau parțial, s-a delimitat dramaturgia «nouă» de dramaturgia «veche», fără a se contura conflicte semnificative, s-au auzit șoapte autocritice, spre deosebire de revendicări, care

s-au pronunțat cu voce tare. Au cuvântat, cum era firesc, dramaturgi, dar și regizori, directori de teatru, critici dramatici, reprezentanți ai Ministerului Culturii și Cultelor, reprezentanți ai autorităților centrale și locale. S-a menționat faptul că în teatrele din țară se joacă în prezent aproape trei sute de piese autohtone, clasice sau contemporane, ceea ce însă nu a dat pe deplin satisfacție autorilor prezenți. Rezultă că se scriu cu mult mai multe piese decât se joacă, ceea ce este un adevăr incontestabil. Tot atât de adevărat este că nu toate piesele care se scriu, se publică sau se premiază în diverse ocazii sunt pe măsura orizontului de așteptare, cum se zice; se compun piese literare bune, dar lipsite de scenicitate, se confecționează piese artificiale, «făcături», piese mediocre, ceea ce este un alt adevăr de necontestat.

În atare situație, s-au făcut tot felul de propuneri: teatrele să fie obligate să joace piese românești (adică, o revenire la situația de dinainte de 1989), să se înființeze un teatru al dramaturgiei naționale (așa ceva există în persoana juridică a Teatrului Mundi), să iasă toți dramaturgii în stradă (ei nu ar ocupa decât trotuarul din fața Uniunii Scriitorilor) etc. S-a făcut o propunere înțeleaptă: să se joace piesele valoroase, indiferent dacă sunt străine sau românești. La aceasta subscriu.

Director:
Marius Tupan

Colectivul de editare:

Marinela Țepuș (redactor)
Mariana Bunescu (tehoredactor)
Simona Galațchi (corectură)

Redactori asociați:

Horia Gârbea (teatru)
Daniel Nicolescu (arte)
Ioan Es Pop (poezie)
Stelian Tăbăraș (proză)
Radu Voinescu (critică)

Revista „Luceafărul“ este editată de Fundația Luceafărul, cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii și al Cultelor

Redacția și administrația:
Calea Victoriei nr. 133, București, sector 1,
telefon 212.79.94, fax 312.96.93
e-mail: fundatia_luceafarul@yahoo.com
Cont în lei: Banca Comercială Română,
filiala sector 1, Calea Victoriei nr. 155.
Număr de cont: 2511.1-1543.1/ROL
Cont în valută: 472161601590

Tipar: SEMNE '94
Abonamentele se pot face la toate oficiile poștale din țară. Revista noastră este înscrisă în Catalogul publicațiilor la poziția 2048.

Președintele Fundației:

Marius Tupan

CIUMA

de CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Ignacio Ramonet, editorialistul lunarului „Le Monde Diplomatique“, publica în ultimul număr al acestei reviste de opinii, probabil cea mai dinamică, inteligentă, curajoasă, a lumii actuale, articolul intitulat „La peste“ - o atentă privire așezată asupra fenomenului de reimpunere, fie chiar și limitată, în orizontul european, a acțiunii extremiste de dreapta. Oscilația politică între stânga și dreapta, mai amplă (implicând extremele) sau mai restrânsă (circumscrișă zonei centrale a spectrului ideologic) poate fi o problemă pentru analiza istorică, pentru calitatea prognozei referitoare la evoluția națiunilor și statelor, sau poate alimenta interesul tactic al partidelor. În realitate, subiectul tratat de Ignacio Ramonet este, sub raport esențial, unul cultural și comentatorul francez îl resimte și îl tratează ca atare.

Europa - și, poate, lumea - pare din nou atinsă de primejdia intoleranței, de incapacitatea unor spirite de a accepta condiția celuilalt, de a stabili o legătură cu personalitățile neasemenea, poate fi alienată prin respingerea arătată ființei care s-a văzut angajată în viață (sau a hotărât să fie) altfel decât cel care o judecă acum. Apare, în acest mod, extremistul - omul care nu suportă alteritatea, pentru care a fi altfel înseamnă a aduce în lumea sa o amenințare inconceptibilă. Celalalt, din punctul de vedere al intolerantului, trebuie exclus, eliminat, eventual lichidat, sau cel puțin umilit. Este neîndoielnic faptul că această atitudine se inseră în politică și în istorie, ia formă ideologică, administrativă, se traduce prin repressiune, persecuție, agresivitate statală sau socială dar, ca origine, ea ține de spațiul culturii. A nu înțelege nimic revine la a crede în chip fals că te înțelegi pe tine, că ești apt să percepi măcar îndreptățirea exclusivă a stereotipiilor tale. Socrate îi înțelege pe judecătorii săi - acești judecători nu îl înțeleg pe Socrate; în respectivul

raport se află concentrată întreaga mizerie a istoriei umane. André Glucksmann este întrebat recent de ce îl apreciază și admiră pe Charles de Gaulle. Filozoful răspunde: pentru că istoria este tragică, cei mai mulți oameni politici nu înțeleg acest lucru, dar de Gaulle îl știa, îl înțelegea. A înțelege este o problemă de cultură. Tragedia istoriei are o cauză culturală: cel care nu înțelege totuși, judecă.

Am extrapolat deja în mare măsură discursul despre extremism al lui Ramonet. Editorialistul lui „Le Monde Diplomatique“ este un analist politic și, ca atare, exercițiul lui are în vedere politica și istoria în devenirea lor. Intoleranța politică privește imigranți, rase persecutate (în timp și neocolite de nedreptate nici în prezent), grupuri sociale, opinii. Pentru extrema dreaptă, de azi și dintotdeauna, străinul, cel care poate nici nu ne este străin, dar ajunge să fie etichetat ca atare, este dușmanul. Nu asistăm oare la o schimbare a condiției culturale a românismului în funcție de care orice ființă omenească, dincolo de subiectul împietrit în egotismul său, este străinul, inamicul, vinovatul, condamabilul sau condamnatul? Adversarul s-a cuibărit, de fapt, în intimitatea propriului eu și imaginea lui, in-suptabilă interior, este proiectată asupra tuturor celorlalți.

Ciuma în România și mai peste tot în lume încetează a fi repartizată după partide, precum în realitatea analizată de Ramonet, pentru a deveni o formă de existență (aproape o inexistență) socială, comunicațională, culturală (anti-culturală) - propagată în foarte numeroase discuții intime (sau private), în mult prea multe dintre materialele presei, în estimări profesionale, în orice. Ferice de cei care pot măcar să localizeze ciuma.

MITURILE
INVIDIEI

de MARIUS TUPAN

Orice eveniment cultural prilejuiește oamenilor de spirit reacții și meditații felurite, în funcție de condiția intelectuală, de poziția geografică și de gradul de toleranță. Concursul Eurovision din acest an nu a fost scutit de surprize și de manevre, atât de oculte, că s-au observat cu ochiul liber. Fără calități muzicale deosebite, când în dispută au existat atâtea voci remarcabile, câștigătoarea din Letonia a profitat de rezultatul unor tranzacții baltice: abia scăpate dintr-un imperiu, țările din spațiul respectiv au învățat repede lecția sprijinului condiționat (dacă nu cumva o aveau în sânge!), uimindu-i până și pe britanici, care nici ei nu sunt ușă de biserică în asemenea circumstanțe. În schimb, le-a fost omagiată limba. Majoritatea interpreților s-au manifestat în graiul lui Shakespeare, ca și cum toți ar fi trăit în colonii anglofone. În acest caz, tonalitățile și sonorile zonelor originare au cam fost anulate, de vreme ce am asistat, în mare parte, la o *Britaniadă* sadea. Și, ca să convingă juriile că numai unirea face menirea, participanții au venit și au cântat în grupuri, soliștii solitari putând fi numărați pe degetele unei mâini. Noi, încă o dată originali, am ales calea duetului (Monica Anghel și Marcel Pavel), pe cât de contestat în țară (chiar și după ce a obținut un onorant și neașteptat loc nouă și, deci, participarea României și-n viitorul an), pe atât de impresionant în concurs. Când ne gândim că au fost trimiși la Talin de fani, nu de specialiști, din ce în ce mai subjugati modelor conjuncturale, mergi cu gândul în altă parte: la ura care se exercită asupra realelor valori. Mediocrii, ratații și veninoșii nu acceptă supremația celor hărăziți. E o meteahnă veche la noi, intrată deja într-o tradiție endemică. Nu-i vorba de mefiența congenerilor, ci de o meteahnă națională. Nu mai miră pe nimeni acum faptul că n-am reușit să obținem un premiu Nobel, când Blaga era atât de aproape. Nu de străini a fost *lucrat*, ci de conaționali. Propus și acceptat pentru a căpăta premiul Goncourt, Vintilă Horia a primit lovituri de grație tot de la români, cei mai mulți prezenți în exil. E o fatalitate pentru noi, e un blestem, ne este greu să ne exprimăm o opinie. Nu știm să ne bucurăm de performanțele semenilor noștri, nu putem să admitem că apropiații pot avea însușiri ce înnobilează o spiritualitate și, odată cu aceasta, prezența noastră în lume. Multe opere literare au exprimat aceste fapte, ce ne-au ținut în izolare și umilințe. Emblematică rămâne patima ancestrală, nutrită continuu din încercări și experiențe cruciale, astfel că cele mai mari mituri românești, **Miorița și Meșterul Manole** au la temelie invidia, anevoie de aflat și în alte colțuri ale lumii. Acest sentiment malign sporește și adâncește suferința unei națiuni, suficient de vitregită în istorie, întorcându-se asupra noastră ca un bumerang: ne ucide prosperitatea, construcția, arta. În fața acestor situații incalificabile, nu există disperare mai mare.

SFIDAREA INEXPRIMABILULUI sau CRITICA EMPATICĂ

de RADU VOINESCU

Northerp Frye, undeva, în cuprinsul introducerii sale „polemice“ la **Anatomia criticii**, este de părere că pentru a fi definită și sistematizată, literatura are nevoie de o cercetare și de cercetători în măsură să sistematizeze cunoștințele și legile care guvernează acest fenomen. Este, altfel spus, definiția criticii de sistem, care a adus cunoștințe și reguli de cunoaștere importante pentru pătrunderea universului textului, a determinărilor sale, a logicii sale interne, a relației cu autorul și cu publicul. Paradoxal, această modalitate descrie literatura, o luminează din diverse unghiuri, dar nu prea reușește să o explice, să o facă, așa zice el, accesibilă. Iată de ce, socotește Frye, „pentru a «înțelege» literatura și a ne apropia mai mult de ea recurgem la criticul public, de genul lui Lamb, Hazlitt, Arnold sau Sainte-Beuve, care reprezintă publicul cititor în ceea ce are el mai rațional și mai cultivat. Criticului public îi revine misiunea de a oferi un exemplu de modul în care este primită și apreciată literatura de către omul de gust, demonstrând cum trebuie să fie ea asimilată de către societate“.

Criticul public este, așadar, adevăratul mijlocitor între operă și cititorul care se vrea informat, educat în spiritul unui anume criteriu axiologic, atras în orbita literaturii. El este cel care pătrunde în pânzele freactice ale textului cu finețea gustului său înnăscut, dar șlefuit la o bună școală și cu instrumentele ascuțite în lungul travaliu cu operele și cu descifrarea configurației lor de simboluri. El scoate la lumină intenționalitățile cele mai bine disimulate ale scriitorului și face vizibil codul care regizează - conștient sau inconștient - articularea lucrării de artă care este opera literară. Chiar și de acolo unde pentru cititorul obișnuit nu există decât sintagme sonore sau doar bine înlănțuite, fără a semnifica ceva, iar pentru criticul de sistem se revelează o paradigmă care are pentru el atâta generalitate încât orice abatere de la geometria conceptelor ar fi dăunătoare pentru însuși tipul său de discurs, care solicită și el rigoarea lui.

Când comentează poezia, Ion Pop este unul dintre acei critici care au darul și mijloacele raționale și sensibile de a o transla în limbajul inteligibil. Îi este, desigur, de ajutor, faptul de a fi el însuși poet și de a avea acces nemediat în zonele unde poeticul se distilează după o alchimie care e înțeleasă doar parțial de către criticul nededitat la astfel de exercițiu existențial. Poate cel mai bine îi ilustrează această rară calitate recenta carte despre poezia lui Gellu Naum (**Gellu Naum. Poezia contra literaturii**, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2001).

La nivelul acestui gen de critică se pot înregistra, în mare, două tipuri de discurs. Unul este cel care dă impresia că practicantul actului critic stăpânește bine și textul și mijloacele de a-l pătrunde, dar care plutește încontinuu la suprafață. Ori colportând clișee cu valabilitate generală despre poezie sau despre poezia unui anume timp, a unui anume curent, ori abandonându-se unui impresionism-descriptivism dincolo de care substanța și mesajul textului rămân neclare, aproape invizibile. Este cazul și al unor poeți care se ocupă de comentarea cărților confrăților, dar și al unor cronicari așa-zicând „de meserie“.

Celălalt tip de abordare este și cel care oferă cititorului cheia înțelegerii poeziei ca structură indi-

vidualizată, ca univers ireproductibil altfel decât în cadrele care-i sunt proprii autorului, ba mergând până la a-i decela unicitatea și a o face evidentă prin comparație cu alte unicități.

Pentru un lector neinițiat nu au nici un înțeles versuri ale lui Gellu Naum cum sunt acestea: „De câte ori îți era frig își freca mîinile/ de câte ori murea își punea ciorapii/ de câte ori se pieptăna/ încuia ușile/ de câte ori alerga se uita în oglindă“. Unii se vor gândi, probabil, la un soi de teribilism ce ține de arsenalul suprarealist. Altora li se va putea părea că este aici transpunerea unei succesiuni onirice, a cărei logică, neavând nici o legătură cu lumea reală, se susține doar prin ea însăși. În sfârșit, s-ar putea vorbi și de poezia care nu comunică, aglutinată numai în jurul unei formule paratactice și a unui presupus muzicalism intrinsec vocabulelor. Cu o perspicacitate cu totul particulară, Ion Pop descrie mecanismul care face din aceste juxtapuneri poezie, le relevă semnificația. După ce, la citirea primului vers, inserează o paranteză în care avertizează „deocamdată, fraza este perfect logică“, ajuns la finalul fragmentului din poezia „Secretele plinului și ale golului“ (în volumul **Athanor**, 1968), comentează: „...în ultimele trei versuri remarcăm că a avut loc o deplasare a sintagmei care numește efectul, consecința acțiunii din prima parte a frazei, dinspre un vers către celălalt, astfel încât suita lor logică e bruiată: o cauză are un efect care nu este de fapt cel provocat de acțiunea numită de ea, ci de o alta, din proximitatea ei (în mod firesc, își «pune ciorapii» cel căruia îi este frig - deși moartea însăși este, metaforic, un frig -, iar în oglindă se uită cel ce se piaptăna). În planul semiozei poeziei, sugestia este, însă paradoxal, unitară, căci anulează granițele dintre acțiuni, le plasează pe același plan al singurei calități comune - dinamismul, mișcarea, o mișcare care face front comun, prin opoziția semantică față de seria de «mișcări» din părțile secunde ale frazelor, numite de verbe ale «apărării», închiderii față de exterior, împiedicării mișcării (vezi «își puna ciorapii», «încuia ușile», «se uita în oglindă» - punând, în acest ultim caz, în calea «alergării» obstacolul contemplației)“. Criticul nu rămâne la această performanță fragmentară de deciptare. Poemul întreg se cere luat în considerare, pentru că e vorba de coerența lui generală, de sensul care se degajă numai prin alăturarea, compararea, conexarea tuturor „pieselor“ lui componente. Ion Pop demonstrează în mod neașteptat, prin demersul său, că și poemul suprarealist, ca și multe creații de tip „clasic“, poate fi gândit și înțeles în lumina versului final. „Versul ultim («Când își scotea bretelele îi cădeau picioarele»), cu efect comic (aceasta după ce mai înainte vorbise de „dimensiunea comic-burlescă“ a poeziei mai vechi a lui Gellu Naum - n.m., R.V.), întrucât sugerează că făptura umană anonimă «descrisă» până acum nu e decât o biată alcătuire cu articulații ce se desprind mecanic la prima relaxare a legăturilor exterioare, dă o expresie grotescă obsesiei închiderii, traduse în mecanica sintactică analizată mai sus: de îndată ce se încearcă o eliberare de limitele în care se închide în virtutea inerțiilor la care îl supune viața, omul se dezarticulează ca o marionetă scăpată din sforile ce-i dădeau o aparență de unitate. Contrastul față de primele două versuri e radical: este opoziția edificatoare, între comunicarea

fertilă a ființei umane cu universul exterior și închiderea provocată de stereotipiile unei existențe cu reacții automate de «apărare» sterilizantă.“

Magistral! Este evidentă plăcerea hermeneutului de a descâlci un text care se înfățișează acum ca o enigmă, și nu ca un non-sens, și dacă am reprodus atât de extensiv acest pasaj am făcut-o și pentru a oferi dovada acestei insolite „*plaisir du texte*“ și pentru a încerca să transmit ceva din plecerea care și cel care scrie rândurile de față a urmărit seducătorul joc, fascinanta înaintare prin acest labirint de simboluri criptice. Aș numi acest gen de demers critică empatică.

Gellu Naum este investigat și explicat prin prisma acestui principiu hermeneutic în totalitatea operei sale. Volum cu volum. De la **Drumețul incendiar** (1936) până la **Ascet la baraca de tir** (2000). De la cel care scria: „voi ști să-mi scot ventuzele de pe creier/ să se scurgă zeama puturoasă a viersului dulceag/ voi ști mamă în ceasurile de glorie/ să-mi flutur ciorapii împuși lângă porțile Academiei Române“ la cel care, consecvent cu programul din manifestele suprarealiste ale lui Breton & comp., cu propriile irități teoretice (**Critica mizeriei**, 1945, broșură-manifest redactată împreună cu Virgil Teodorescu și Paul Păun) și cu propriul program estetic așa cum se înfățișează el în poezia, proza și teatrul pe care le-a scris, se exprima astfel, în 1994, în volumul **Fața și suprafața**: „Unde sunt insulele verzi cu ciprișii înalți și sumbri ca o sete înfrunzită/ cu portocali care ne cuprindeau în rodul lor și cu miresmele pădurilor de iasomie noaptea când urinam pe roțile motocicletei sub luna plină/ și ne izbeam cu frunțile de ziduri...“.

Nu este suficient să intuim sau să știm că dicteul automat se supune, în tiparul său generativ, unor reguli combinatorii ale cuvintelor. Că el dă seamă de o contiguitate subtilă care ține deopotrivă de structurile fantasmatic-imaginative ale autorului, de modul său particular de a se relaționa cu imaginile, ca și de posibilitatea de a exista un liant lexical bazat pe cele mai insignifiante, aparent, unități de sens (sememe în terminologie semiotică). Ion Pop câștigă în această carte - mai mult decât în cea dedicată lui Nichita Stănescu - un pariu cu inexprimabilul. Miza este capitală pentru critica literară: demonstrarea ordinii interioare, ascunse, din cele mai specios absurde enunțuri și structuri poetice ale modernității celei mai avangardiste care este suprarealismul. Din acest punct, discuția despre poetic se poate relansa în sensul demantelării poncifelor și prejudecăților care văd în această artă poetică o zonă a libertății absolute, nesupuse nici unui principiu. Dacă ar fi fost așa, s-ar fi anulat însăși literatura. Deci, dacă citim și înțelegem corect, poezia - această poezie - nu e în contra literaturii, ci i se subordonează în cel mai elegant și mai subtil mod cu putință.

Iar critica sistematică nu poate decât să preia acest succes al criticii empatică, pentru a-l include în organizările ei.

“Cine are urechi să audă ceea ce Duhul zice Bisericilor: Biruitorului îi voi da din mana cea ascunsă și-i voi da lui o pietricică albă și pe pietricică scris un nume nou, pe care nimeni nu-l știe, decât primitorul.” (Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul, II, 17)

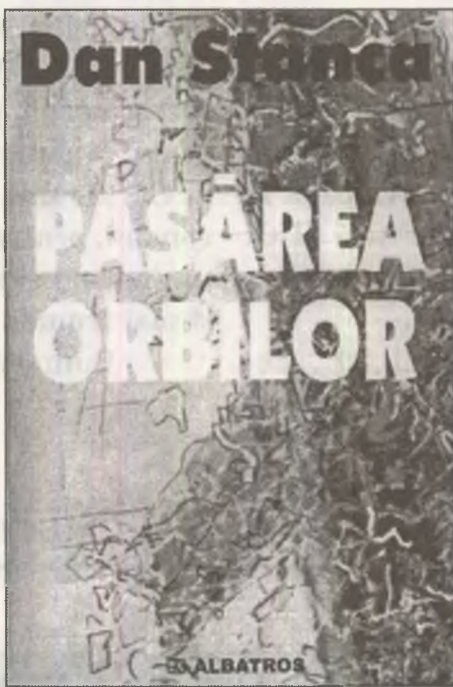
“Ne-am imbarcat cu vâslele noastre frânte.” (Ghiorghios Seferis)

Acest nou roman al lui Dan Stanca (**Pasărea Orbilor**, Editura Albatros, București 2001) apare a se nutri atât din vâna clocotindă a misticilor ruși, cât și dintr-o enormă mâhnire a celui ce urmărește spectacolul jalnic al vremurilor în care trăiește, mâhnire vărsată în cuvinte usturătoare, în pasaje contopind mânia de neoprit și luciditatea înspăimântătoare. Nu e un roman “comod”. Tot așa cum nu e nici un roman ce s-ar putea înscrie în mult trâmbițata “corectitudine politică”. Prevăd că aceasta va fi una dintre obiecțiile criticii. O carte care abundă (aparent - la acel nivel literal, despre care vorbea Dante în *Convivio*) de diatribe împotriva homosexualității, a țiganilor și a altor etnii resentimentare, nu poate primi sărutul duos al unei critici gata oricând de orice, numai pentru a simula și stimula.

E un roman scris cu patos, cu forță, prea puțin roman pentru a nu fi poem, prea plin de esență pentru a nu fi profund politic, prea dureros pentru a nu pune pe gânduri. Autorul forțează un pariu riscant: acela de a crea o “distopie”; ne desenează harta morală a unei Români aparținând anilor 2030, unde “țiganii” (luați ghilimelele ca măsură de precauție adoptată de autorul acestor rânduri) sunt mai mulți decât “românii”, homosexualii fac legea, un târâm al perversiunii generale, totul culminând cu inventarea unui “Scut cosmic”, mașinărie diabolică menită a depista orice gândire subversivă (aici una care să contrasteze cu un numit curent universal îndobitocitor, vezi globalizarea și suveranitatea minorităților de orice fel) și a o anihila instantaneu: “subversiunea nu se manifestă în momentul în care este exprimat un capriciu sau o excentricitate..., subversiunea se manifestă în momentul în care punctul de vedere exprimat, la rândul lui, un drept perfect legitim, conform principiului pluralității, pune în discuție chiar acest principiu, suspectând că diversitatea și pluralismul pot aluneca în haos și inconsistență. Când ai îndoieli, deci, asupra valabilității lumii în care trăiești, atunci devii subversiv și trebuie să fii pedepsit.” Nu vă duce nimic cu gândul la Ministeralele lui Orwell? Pe mine da, în același timp sunt conștient de diferențele dintre cele două romane, cea mai importantă fiind cea a modalității de eboșare. Lumea lui Dan Stanca e o mlaștină în care se întrevăd cadavrele unor pești-fosilă plutind la suprafața vâscoasă, vechi aristocrați (Silvia Paulescu), poeți mistici (Sașa Sarov), foști securiști torturați de crize apocaliptice (Gigi Velicu), ființe-idei (Miranda) etc. Totul structurat pe trei paliere temporale, circulația narativă fiind o succesiune de analepse și prolepse: trecutul îndepărtat (ceva din interbelic, apoi obsedantul deceniu, urmat de perioada ceaușistă), cel apropiat (anii următori Revoluției) și prezentul (România, 2030). “Putea fi fără îndoială o proiecție a infernului și a construcțiilor sale subpământene, așa cum fusese acesta zăgrăvit în renumite tablouri, dar de data

PREDICA DIN PUSTIE

de BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU (B.A.S.)

aceasta scenele reprezentate în succesiunea indefinită de bolgii întreceau cu mult orice imaginație a răului. Căci nu era atât vorba de pedepsirea unor păcate săvârșite în viața de pe pământ, cât de însăși săvârșirea păcatului sau a altor vicii cum până atunci istoria omului și a ființelor vii nu cunoscuse.”)

Cuplurile sinonimice Silvia Paulescu - Sașa Sarov și Miranda - Costi, bărbatul fiind mereu mai tânăr decât perechea sa traversează România tuturor etapelor istorice - primul cuplu doar în amintirea celor din urmă - pentru a se împotmoli într-un târâm de coșmar, urmând celor trei vârste ale lui Vico, probabil “vârsta monștrilor”. Autorul construiește simultan o dialectică istorie mare - istorie individuală, aducând cu discursul profesorului de istorie Crick, personajul lui Graham Swift, din “Pământul apelor”. Relația incestuoasă dintre Miranda, mama sa și misticul Sașa Sarov (cel născut dintr-o piatră lovită de fulger), semnalează începutul apocalipsei universale, al unei perioade a fornicăției generale, a indiferenței nedismulate.

Amestecul de poezie și idei din romanul lui Dan Stanca, căci firul epic e absolut insignifiant, servind ca trambulină pentru lungi dizertații asupra istoriei, comunismului, protestantismului etc., face cartea deosebit de captivantă, nedându-i ocazia să plictisească. Stilul e impulsivat de “energiea” ce se ghicește în mâna scriitorului, pe care am putut să-l identific - cel puțin parțial - în spatele măștii lui Sașa Sarov, cel născut în stepele Rusiei, care orbește deschizând ochii spre Mântuire (ne gândim și la *Zahel Orbul*) și închi-zându-și simțurile în fața păcatului. Moartea ulti-

milor protagoniști, Miranda și Costi, care reușesc ceea ce părinții lor spirituali (mă refer la ei ca entitate-cuplu, dacă nu androgin) rataseră: relația castă, supraviețuind numai prin puritatea cuvântului, de fapt a povestirii. Personajul masculin cel mai tânăr e atras de mișcarea turbionice circulară a logosului femeii, care nu face decât să povestească istoria. Istoria ca poveste, iată o sintagmă ce aparține unei “post-istorii” atât de hulite în roman. Avem de-a face cu o relație animus-anima între cei doi, femeii aparținându-i rolul fecundator, arma fiind logos sparmatikos, iar bărbatul doar un receptacul fertil.

Trecutul apropiat, anii '90 adică, e filtrat prin mai multe priviri, ori prin cea de adolescență senzuală, a Mirandei, ori prin cea de copil, a lui Costi, ori de privirea obiectivă a unui narator discret (ca expresie), spionând cuplul Silvia - Sașa. Descrierea atmosferei mi-a amintit de *Proorocii Ierusalimului* al lui Radu Aldulescu, prin luciditatea necruțătoare și prin abordarea personajului ca mecanism liniar, care poate fi însă frânt printr-o bruscă intervenție: simbolica răsturnare a relației caste Sașa - Silvia, în patul cărora apare Miranda, clocotind de tinerețe devorantă...

Anii 2030 stau sub Dictatura Prostituției, paradele homosexualilor sunt comparate cu cele de 23 august, de pe vremuri, cartea lui Huntington e asemuită *Capitalului* lui Marx, democrația e un comunism subtil, mult mai atroce, România (din care Transilvania nu mai face parte) e un teritoriu experimental lumea, e un proiect ratat... Dumnezeu poate fi un scut cosmic, creat de om: iată ce oferă viziunea lui Dan Stanca, într-o modalitate destul de persuasivă: “Lumea dinainte fusese mizerabilă, dar lumea în care intraserăm nu era mai bună. Prefăcută, ipocrită, fandosită, lumea minorităților și a tuturor aberațiilor posibile, lumea țiștorilor și a homosexualilor, de la care nu aștepti nimic decât să ce? Să bei, să mănânci, să regulezi și nici măcar atât, fiindcă, ți-am spus, orificiul clasic al femeii a căzut în desuetudine și orice folosire a lui poate să te pună într-o lumină nefavorabilă. Asta-i lumea, a vedetelor de televiziune, a zâmbetelor false, a banilor cheltuiți cu chibzuială sau, dimpotrivă, risipiți prostește, a paradisurilor artificiale în care omul se instalează confortabil ca un belfer și-l doare undeva de tot ce se întâmplă dincolo de pereții vizuinii sale. Asta este Dictatura Prostituției.”

Ni se oferă o posibilă lume care își trage sevele dintr-un prezent “promițător”, într-un stil impetuos, al unui predicator pe brațele căruia se văd dărele lăsate de mierea albinelor sălbatice, în barba căruia s-au încălțit lăcuste. Un romantic întârziat, semănând preotului din *Ciuma*, a cărui carte trebuie citită dincolo de bine și dincoace de rău...

Uniunea Scriitorilor din România anunță stingera din viață, în noaptea de 24 spre 25 mai 2002, după o lungă suferință, suportată cu demnitate și în tăcere, a marelui poet, traducător și eseist, acad. ȘTEFAN AUG. DOINAȘ.

Personalitate remarcabilă a culturii românești, poetul ȘTEFAN AUG. DOINAȘ s-a afirmat în literatura română contemporană odată cu apariția „Cercului Literar“ de la Sibiu, grupare estetică de extraordinară importanță pentru salvarea literaturii într-o perioadă extrem de grea și primejdioasă, neprielnică valorilor autentice și spiritului critic.

Autor a nemuritoare pagini de poezie, a unor traduceri care au îmbogățit cultura românească, voce clară și autorizată în dezbaterile critice și în gândirea estetică din România, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ a fost și un spirit viu al Cetății, participând din plin la viața politică și socială.

Sub conducerea sa, revista „Secolul 20“, devenită recent „Secolul 21“, a însemnat o adevărată poartă de cunoaștere a literaturii universale și a contribuției românești la circuitul valorilor internaționale.

Distins cu Premii ale Uniunii Scriitorilor din România, ale Academiei Române, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ a făcut parte din organismele de conducere ale Uniunii Scriitorilor din România și ale Fondului Literar.

Rolul său de mediator și dârz apărător al drepturilor scriitorilor români de a se exprima și de a comunica liber l-au făcut să fie un lider recunoscut, un purtător de cuvânt respectat al breslei creatorilor din cultura scrisă.

Dispariția sa constituie o imensă pierdere pentru Uniunea Scriitorilor din România, pentru literatura română, pentru cultura națională, o pierdere ce nu va putea fi niciodată înlocuită.

Cărțile sale, amintirea sa vor fi pentru scriitorii români, pentru cititorii din România și din alte țări un îndemn și un punct de referință către mai bine și mai frumos.

Dumnezeu să-l odihnească!

CONDUCEREA
UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

Un senior al culturii

Odată cu Ștefan Aug. Doinaș dispărea încă unul dintre marii seniori ai literaturii actuale.

Poetul și omul de cultură a cultivat, ca puțini alții, cu discreția și tactul unui autentic aristocrat, spiritul marelui umanism european, cu rădăcini erasmice, peste care a știut să altoiască (și aceasta nu doar pentru că a tradus ca nimeni altul pe Faust) măsura olimpianismului goethean.

Despre poemele sale s-a spus că au ceva din puritatea basoreliefurilor grecești și, pentru a le putea contempla în toată armonia lor clasică, este nevoie să ridicăm privirile, ca și cum imaginile din care sunt alcătuite ar fi înălțate pe niște socluri. Este și aceasta

o dovadă că Ștefan Aug. Doinaș a avut darul, astăzi destul de neobișnuit, de a regăsi noblețea primordială și pură a faptului de a poetiza, cu seninătatea unui poet sau a unui filosof elin pentru care Parnasul nu reprezintă doar o prăfuită alegorie.

Ajuns de timpuriu la o formulă poetică cu purități de clasicitate solemnă și gravă, ce se mulează perfect peste ecuația sa sufletească, poetul n-a întârziat totuși să caute și să reînnoiască în permanență, dovedind o vitalitate spirituală care a păstrat mereu creația sa în cea mai acută contemporaneitate.

Dar (și acesta este un alt semn al seriozității cu care a privit mereu Ștefan Aug. Doinaș faptul poetizării)

chiar și în poemele sale „experimentale“, autorul **Mistrețului cu colți de argint** a știut să păstreze măsura olimpiană a rigorii și mai ales a știut să fie mereu în armonie cu sine, în virtutea unei științe a poeziei care trimite cu gândul spre Valéry.

Împreună cu ceilalți cerchiști poetul a creat o tradiție de care generațiile mai noi (cel puțin cele formate în umbra Universității clujene și a „Echinoului“ de acum și de odinioară) nu-i sunt cătuși de puțin străine.

Iar astăzi, când spiritul plebeu și bășcălios se insinuează tot mai profund în cafenelele literare și nu numai, această tradiție are mai mult ca oricând menirea de a indica Steaua Polară a culturii și poeziei.

Păstrând în inimile noastre memoria lui Ștefan Aug. Doinaș (dar și a lui Radu Stanca, I. Negoțescu, I. Sârbu sau Cornel Regman) vom menține viu spiritul aristocratic al mării literaturi și vom păstra departe de noi urâciunea, turpitudinea sau truculența abjectă din care se nutresc doar pleava și drojdia.

Dumnezeu să-l odihnească!

Octavian Soviany

DIN LAMENTAȚIA NĂTÂNGĂ A TIMPULUI A PLECAT SPRE CÂMPIILE ELIZEE

Zilele acestea, un cutremur adânc în ființa profundă a poeziei românești s-a produs. Poetul, traducătorul și teoreticianul Ștefan Augustin Doinaș a plecat în noaptea de 23 spre 24 mai în lumea de dincolo, cu toate gândurile și amărăciunile sale. Ca într-o tragedie shakesperiană, la o zi după decesul poetului, cea care i-a adus ani la rând bucurii și dragoste s-a sinucis, nesuportând absența scriitorului. Lumea academică și scriitoricească a rămas înmărmurită. Se știa că poetul este bolnav, dar nimeni nu credea că în lamentația nătângă a timpului, omul căruia îi plăcea să trăiască în interiorul poemului va pleca spre Câmpiile Elizee. Au rămas în urma sa esențele tari ale Operei. În acea zi de duminică când posturile de radio și tv au anunțat vestea morții, am simțit că ceva profund s-a prăbușit în mine. Știam că îi plăcea să spună: „Eu și vechii greci cu totul altfel ne trăim infernul“. L-am văzut pentru ultima oară la Fundația Culturală Română, când Daniel Cristea Enache și-a lansat volumul **Concert de deschidere**. Mergea încet, însoțit de bastonul său și avea pe chip o liniște resemnată. Nu a vorbit cu prea multă lume, era îngândurat și, poate, supărat. Cu puțin timp în urmă, câțiva confrăți, cu mult mai tineri, îi răspuseseră, într-un discurs violent, la articolul, publicat în „Cotidianul“, **Mineriada în cultură**. Era vorba de o dispută, cum se poartă acum în originala noastră democrație: cu acuzații, cu învinuiri, cu rostiri fără prea multă tăgadă a gândului. Am rămas uimită atunci, era cu puțin înainte de a împlini 80 de ani. Și m-am gândit că nu ar fi fost momentul unor asemenea reacții. Sau poate că eu respectam prea mult omul care a crezut întotdeauna în **Originea operei de artă**, ca să reiau un titlu celebru, al lui Heidegger.

Acum, când funerariile, prea discret organizate, au luat sfârșit, când patimile și resentimentele s-au stins, când pe rafturile bibliotecii găsești cărțile, îți vine în minte un gând al lui Valéry: „Există ceva mai prețios decât originalitatea și aceea este universalitatea“. Pentru această universalitate a trudit, a suferit, a luat atitudine Doinaș. Cu o forță nebanuită a știut să o apere, să ne-o pună pe tavă așa cum făcuse și mentorul său, Lucian Blaga. Căci toate volumele sale de poezii, toate cărțile de teorie poetică (adevărata îndreptare pentru cine vrea să intre într-o asemenea aventură), traducerea din Goethe, Mallarmé, Gottfried Benn, Jorge Guillan, Holderlin sunt trepte ale înălțării spre universalitate. Pe Doinaș nu l-a interesat prea mult originalitatea textului, cât mai mult, așa cum observă și criticul Radu Călin Cristea în „Cuvântul înainte“ la antologia **Foamea de unu** (Editura Eminescu, 1897) l-a interesat originea lui. Spune Doinaș în **Orfeu și tentația realului**: „Marile opere nu sunt deloc originale, întrucât rezultă din combinații inextricabile și aproape insesizabile de elemente multiple, pe care numai un spirit genial le poate executa, în subtilul său laborator, în răstimpul nespuse de scurt al propriei lor gestații. Și nici nu încurajează originalitatea. Dimpotrivă: formele lor fascinează și absorb, devin imediat tipare vorace care caută cu un fel de înfrigurare impersonală spiritele tinere pentru a le impune, pen-

tru a le imprima pecetea lor tiranică (...)“. Subtilul laborator al lui Doinaș avea să se formeze în anii când la Cercul Literar de la Sibiu își citea baladele sale, iar Lucian Blaga, Negoșescu, Radu Stanca, Nicolae Balotă și alți cerchiști le ascultau și i le criticau. Era o diferență între balada lui Doinaș și cea a lui Radu Stanca. De atunci Doinaș venea cu o trăire romantică și cu o intelectualitate modernă a discursului poetic. Ceea ce m-a uimit pe mine de-a lungul anilor a fost faptul că Doinaș n-a reușit să nască epigoni. Aerul rarefiat al poeziei germane, acel jugendstil, care impunea distincția, eleganța, rafinamentul, gustul educat se pare că a fost greu de imitat.

L-am cunoscut înainte de '89 și după '90 și întotdeauna m-a uimit exactitatea judecății și puterea de a nu abdică niciodată de la credințele sale spirituale. Știam din cărțile sale că munca de bijutier al versului este foarte grea. Că traducerea, mai ales **Faust**-ul său, așa se știa la începutul anilor '80 (o întreprindere asemănătoare a făcut-o și Blaga cu mulți ani în urmă), a necesitat o lectură exactă a textului, o luciditate a interpretării și, de ce nu, o limpezire a discursului lui Goethe transpus în limba română. La fel s-a întâmplat și cu poemele celor iubiți de el, în primul rând, Valéry și apoi Hölderlin, Gottfried Benn sau Mallarmé. A fost foarte curios, și aproape unic în literatura noastră de atunci, cum toată sămânța poetică a acestor înainte-mergători ai modernității a rodit în pământul reavăn, plin de mitologie, al spiritului său. A venit cu „ofranda proaspătă a unei noi zăriști cucerite“ (Radu Călin Cristea). Critica vremii a simțit imediat acest aer proaspăt, dar rarefiat de esențele modernității, cu toate că a existat suspiciunea că poezia lui Doinaș să fie receptată ca un artificiu. Ca o

materie poetică sterilă, livrescă. Cu toate că referirile livești sunt absolut clare în poemele din volumele sale, începând cu **Omul cu compasul** și până la **Lamentații**, totuși versurile lui au pulsații incandescente ale sensibilității, un orfism care sporește miracolul poeziei. Îi plăcea să spună că între viața diurnă și eul poetic există un zid, pe care niciodată nu l-ar vrea dispărut. Viața de zi cu zi, cea urâtă, cea fără de gând era decantată, trecută prin sita a tot ceea ce universalitatea - de la antichitate, până în modernitate - a dat. Este o alchimie savantă în versurile sale, unde reprezentările plastic-vizuale se ordonează într-o logică interioară a poeticului. S-a spus că poetul Doinaș are trei calități: orgoliul formei, limpezimea gândirii în imagini și ispita parabolii (Laurențiu Ulici în **Scriitori români - mic dicționar**, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978). Aceste calități au rămas ca niște puncte de reper după care se ordonează discursul poetic al lui Doinaș.

După '90, în volumul **Lamentații** (Editura Albatros, 1993), poetul reușește să iasă din turnul de sarcedot al cuvântului ales și să dea măsura moralității sale, care nu l-a părăsit toată viața. Să nu uităm că a fost semnatarul scrisorii „celor șase“, unde s-a ridicat împotriva barbariei culturale din timpul lui Ceaușescu, iar în tinerețe a fost arestat, timp de un an, de poliția stalinistă. Cutremurătoare este **Lamentația XIII**: „surori și frați/ ni s-a menit/ o scoică încă nedezvirginată/ a Revoluției/ subit/ prin gaura de steag tăiată/ cu foarfecile - apare puștiul blond/ Istoria se umflă ca-n covată/ vărsându-și zgomotul de fond/ și tancuri/ ne bat cu crini imperiali din flancuri// surori și frați/ nu mai cunosc/ nimic din teologia năvală/ a Revoluției/ a mosc/ miroase ultima rafală/ un câine taie vagabond/ întinderea Golăniei și-i spală/ cu pini zgomotul de fond/ și ninge/ din nou un rapăn roșu pe meninge//“. Acest „rapăn roșu pe meninge“ l-a făcut pe poet să sufere toată viața. L-a făcut pe poet să predice în deșert, pentru că mentalitatea românească a rămas aceeași și se pare că, în fața ei, poezia nonredundantă a sa rămâne un fruct oprit. Secolul trecut, cu soldați roșii în camioane pe șenile, a rămas gravid și va naște. Din păcate nu mai putem auzi decât glasul poetului cum strigă: „dați-mi foc! despicăți-mă/ cu securile! m-au tăiat de pe Acropole“.

Tăiat de pe Acropole, Ștefan Augustin Doinaș, cu sensibilitatea sa romantică, aplecată spre echilibrul și impersonalitatea clasică, dublată de acea specie rară a intelectualității moderne, rămâne pentru noi cărturarul care și-a asumat tragismul istoriei ca pe formă de libertate absolută.

Mariana Criș

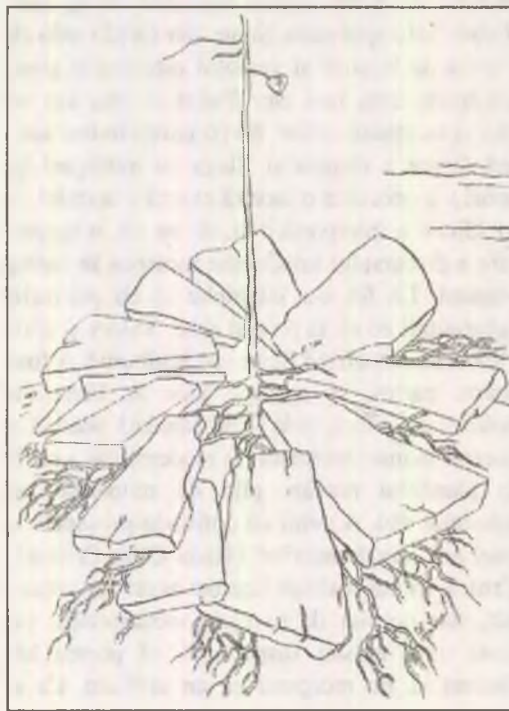

EPITAFUL

Ti-ai dorit o viață simplă. De fapt, nici nu-ți amintești prea bine ce voiai atunci când ai deschis ochi mari spre lume. Ți se părea că tot ce te înconjoară este de o mare simplitate: păsărelele cântau, pomii din grădina dădeau din primăvară până în toamnă fructe dulci și zemoase, iar când mergeai la buncii sau unchi de la țară te zbuguiai cu mieii și cu iezii, sorbeai apă rece și curată dintr-un izvor aflat chiar pe malul Dunării, pescuiai în voie, căci pe atunci nu existau opreliști ca acum, grănicerii dormeau liniștiți în umbra salcâmlor cu frunza rară... Când într-una din zilele de vară te întorceai din traversările tale solitare ale fluviului, grănicerul dormea cu capul pe patul armei și, probabil, fiindcă nu putea adormi, fie din cauza pământului tare, fie din cauza muștelor care îl înțepau vestind apropierea ploii, a deschis un ochi și, văzându-te numai în chiloți, te-a întrebat dacă ești sârb sau român. Tu i-ai răspuns că ești român, iar el s-a mulțumit cu răspunsul tău, s-a întors pe partea cealaltă, încercând, cu toată împotrivirea muștelor, să-și facă somnul... Îți amintești? După vocea lui părea că-i este indiferent dacă ești sârb sau român. Dacă i-ai fi răspuns că ești turc sau chinez, poate și un astfel de răspuns l-ar fi lăsat rece, fiindcă cea dintâi grijă a lui era să-și hodinească bieteale oase silite la marșuri zilnice de control inutil al unei frontiere pe care nu o forța nimeni. Dar cum a fost peste câțiva ani îți mai amintești? Pe Dunăre curgea foc, nu te puteai apropia de ea nici la un kilometru fără să arăți grănicerului vigilent buletinul de identitate și, dacă în buletin nu scria că ești localnic, te lua în primire un don' căpitan pe care trebuia să-l lămuirești ce cauți prin acele locuri... Odată, în cursul unei vacanțe... erai student la o universitate dintr-o țară străină, te-a prins dorul de neamurile din satul de pe Dunăre, ba mai mult, în amurg ai vrut să admiri apele sângerii, uitând că lumea fusese întoarsă cu susul în jos și ai înaintat pe malul înalt la poalele căruia curgea fluviul interzis. Aveai pe tine un fulgarin mai fistichiu care nu putea fi cumpărat în sărăcita noastră țară. De pe poteca de sub mal, ascunsă vederii tale, s-a ivit pe neașteptate un grănicer cu o pușcă atârnată cam neglijent pe umăr. Respira ușor, se vedea cât de colo că îi lipsea odihna aceea pe care grănicerul de acum câțiva ani și-o putea permite în timpul serviciului. Așa-i că nu-ți mai amintești ce ai discutat atunci cu el? L-ai întrebat din ce colț de țară este, iar el ți-a răspuns, cam speriat și cu privirea înțepenită pe fulgarinul tău străin, că e din Covasna. Vorbea greu românește, iar tu, ca să-i faci o plăcere, l-ai întrebat în maghiară: *Hogy vogy, fiám?* - acestea erau printre puținele cuvinte pe care le știai în limba lui Petöfi. Omul s-a înviorat subit și a început să turuie în maghiara sa maternă. I-ai pus mâna prietenește pe umăr și i-ai mărturisit că nu înțelegi nimic din ce ți-a spus. El s-a uitat dezamăgit și neîncrezător la tine, iar tu, ca să restabilești încrederea, i-ai întins pachetul cu țigări provenite din țara unde îți făceai studiile. A luat o țigară fără să se arate surprins și fără să întrebe de unde le ai. După ce ați terminat de fumat, te-ai întors liniștit la casa unchiului Nicolae din satul Tismana, ați cinat, tu ai povestit de întâlnirea cu grănicerul, familia unchiului tău și, îndeosebi, copiii se topeau de râs, apoi toată lumea a mers la culcare. Pe la miezul nopții, cineva

a început să bată energic, probabil cu o bătă, în gard, iar când unchiul tău a sărit din pat și s-a apropiat de poartă o voce răgușită i-a zis: „Ascultă, Nicolae, ai tu pe cineva străin în casă?” Unchiul tău i-a răspuns: „Străin, n-aș zice, don'colonel, la mine stă nepotul meu”. Vocea răgușită a mai adăugat: „Vrem să-l vedem și noi. Să vină și cu buletinul.” Ai aruncat pe tine fulgarinul ăla fistichiu, ai luat buletinul și te-ai prezentat la poartă, unde „don' colonel” s-a uitat cu lanterna în buletin, apoi, îndreptând-o spre tine, l-a întrebat pe ostașul de lângă el, una și aceeași persoană cu grănicerul din Covasna, cel cu care fumaseși în amurgul sângeriului pipa încrederei: „Dumnealui este?” Ostașul, fără să știe ce anume citise „don'colonel” în buletinul tău, a răspuns fără să ezite că da, dumnealui este. A urmat morala în stil cazon a domnului colonel: „Bă, dobitocule, păi ce mi-ai spus mie? Că ai văzut un spion american! Află, vită încălțată, că dumnealui e român get-beget cu actele în regulă. Ne-ai pus pe picior de război, boule, două companii prefiră de aseară lanurile de porumb”, a ținut comandantul să-i explice unchiului tău. Apoi iară către ostașul păgubos ce se pleoștise de tot și își privea vârful cizmelor. „Dacă nu-l găseam pe dânsul, curtea marțială te mânca, fiindcă, așa cum ai declarat ai văzut un spion american și l-ai lăsat să scape, deși aveai asupra ta armă și muniție”. Și, întorcându-se spre cei câțiva soldați din spatele său: „Gata, băieți, a încetat alarma, mergem la dormitoare, numai Kovacs din Covasna merge la carceră”.

A doua zi ai cunoscut-o pe Mariana, o fetișcană de numai șaisprezece ani, mică de statură, dar cu părul negru, creț și cu ochii ca mura. Păzea vaca pe marginea drumului. Te-a frapat faptul că nu era îmbrăcată ca celelalte fete din sat, cu cămașă de cânepă și opreg. Purta o bluză albastră de mătase și o fustă neagră plisată. Te-ai oprit, ai prins-o cu îndrăzneală de bărbie, ai privit-o în ochii ei care nu spuneau nimic și ai întrebat-o cum o cheamă. Ea te-a lovit peste mână și a zis: „Mariana, da' nu vi se pare,

domnule cutare, că sunteți prea îndrăzneț? Mai târziu vei afla despre ea și mama ei, nici mai mult, nici mai puțin, că sunt curvele satului, dar ție ți se aprinseseră rău călcăiele, erai îndrăgostit lulea și orice ți s-ar fi spus despre ea o luai doar ca pe o răutate în gura satului. Îi păzeai poarta până o vedeai ieșind cu vaca, după care o însoțeau o dimineață întreagă la pășunat. Atunci ai aflat că fata făcuse cinci clase de liceu, dar după moartea tatălui nu a mai avut bani pentru taxele de internat. Unchiul tău, un mucalită fără pereche, nu-ți spunea nimic. Despre „curva satului” aflaseși de la un băietan cu mucii la gură nedemn de crezare, chiar îți venise pe loc să-l plesnești peste gura aia care scotea, după cum ți se părea, numai spurcăciuni. Unchiul Nicolae se mulțumea să te urmărească cu singurul său ochi de un albastru incredibil de pur. Pe celălalt îl pierduse în luptele de pe crestele Caucazului. Făcuse parte dintr-un regiment de vânători de munte și cu toate că provenea dintr-un sat unde nu exista decât un povârniș pe drumul ce ducea spre o comună mai mare și o răpă pe care se cobora la malul fluviului, a deprins ușor arta de a se cățăra pe munți și de a schia. După ce a fost demobilizat ca urmare a infirmității, s-a apucat de făcut schiuri mai întâi pentru copiii neamurilor, apoi pentru întreg satul, fiindcă toți băieții, ba chiar și oameni în toată firea, prinseseră gustul mersului pe „tălpici”.

Deși cunoștea și el ca toată lumea adevărul despre Mariana și mama ei, unchiul tău nu ți-a suflat o vorbă, așteptând să vadă cum ai să te descurci când vei afla adevărul. Era încredințat că nu va dura mult până ce îl vei afla. S-a înșelat. A ținut mai mult decât credea. Tu erai orb și surd, orbit de focul iubirii și asurzit de bătăile inimii care se înțețeau ori de câte ori te gândeai la ea. Și cum mai tot timpul îți stătea gândul la ea, mereu erai orb și surd, și oricine ți-ar fi spus orice sau ți-ar fi arătat cu degetul realitatea, tu nu voiai să vezi și să auzi nimic. Te fermecaseră buzele ei roșii ca fraga, privirea ei feciorelnică și pielea chipului ei de o frăgezime incredibilă pe care și-o conserva purtând o pălărie de pai cu boruri mari, cum nu purta nici o fată din sat. Știu, ți-ai închipuit că și pălăria asta neobișnuită, cumpărată de la oraș, putea să dea naștere la zvonuri urâte în mintea unor săteni ce nu mai pomeniseră de când se știau fată de la țară cu pălărie cum purtau numai cucoanele de la oraș. Păzeai poarta Marianei până târziu seara, noaptea dormeai fericit fără să ai habar că tocmai la ceasurile nopții se petreceau acele lucruri despre care șușotea tot satul. O singură dată ai văzut pe la orele unsprezece din noapte un bărbat intrând în curtea ei. Te-ai perpelit toată noaptea, întrebându-te cine să fi fost acel bărbat. Dimineața te-ai grăbit să o aștepti chiar la poartă, când iese cu vaca. Ea te-a întrebat, privindu-te gales, de ce te-ai trezit așa devreme. Ai răbdat până ce ați ajuns pe izlaz, acolo i-ai pus mâna pe umăr, ai întors-o cu fața spre tine, te-ai uitat la ea cu niște ochi aproape înlăcrimați și ai întrebat-o cine era bărbatul care intrase în curtea ei aproape de miezul nopții. Ți-a răspuns sigură pe ea că era un văr de-al mamă-sii ce venise să le anunțe că se prăpdisse bunica. Un vierme de îndoială a pătruns în tine atunci, dar l-a mistuit imediat focul iubirii ce ardea cu vâlvătăi. Ai fi vrut să verifici spusele ei, dar n-a mai fost timp. Vacanța se terminase și tu trebuia să te întorci la facultate. Ai trecut în fugă pe la bătrânul tău tată din orașul de pe Dunăre, ți-ai făcut bagajele și ai pornit la drum spre țara de care aveai să te atașezi toată viața. Te-ai înțeles cu Mariana să vă scrieți și, cum ai ajuns, i-ai și trimis o epistolă plină de dor și de iubire fierbinte. Răspunsul s-a lăsat cam mult așteptat, punându-te pe jar. Te asigura de iubirea ei „eternă” și că nu iubise pe nimeni altul „cu atâta foc” ca pe tine. Simplitatea cuvintelor ei convenționale nu ți-a dat de gândit nici o clipă, erai fericit că ți-ai în mână o hârtie care ți se părea că aducea de la mii de kilometri depărtare parfumul buzelor ei. Mai departe îți

scria că urmează să se angajeze ca ajutor de marinar pe șlepul pe care era îmbarcat ca marinar vărul mamei sale, unchiul Ion Gherman. Voia să vadă și ea lumea, scria, că se săturase de mizeria de sat și de vaca pe care trebuia vara să o scoată pe izlaz la păscut, iar iarna să-i arunce nutreț din podul grajdului de unde ultima oară căzuse mai-mai să-și rupă gâtul. S-a ales doar cu o fractură la piciorul drept, a stat cu piciorul în ghips timp de o lună de zile, că asta i-a întârziat angajarea la societatea de navigație, că a blestemat clipa când a căzut din podul grajdului, dar, pe de altă parte, a fost bine, pentru că întâmplarea aia nenorocită s-a petrecut în toiuil iernii când pe Dunăre nu se putea naviga din cauza sloiurilor de gheață. Acum era bine, se imprimăvarase, salcâmi din plantația unde ajungeau uneori cu vaca înfloriseră și, cu toate că îi aduceai aminte de frumoasele lor momente de dragoste, era hotărâtă să plece cu prima cursă să vadă Budapesta, Bratislava și Viena. Plantația de salcâmi era locul unde în jerăgaia zilelor de vară, fericiți de ochii lumii, vă dezbrăcați de haine și făceați dragoste pe o păturică întinsă peste nisipul fierbinte, plin de țepi căzuți din crengele uscate ale copacilor. Ți-a mai trimis apoi o ilustrată de la Viena ce reprezenta parcul de distracție Prater cu uriașa sa „roată a lumii“ și încă una dintr-un port german, pe care notase în fugă că probabil o să-ți mai poată scrie, fiindcă unchiul Gherman aflase de legătura voastră și era teribil de gelos. Chestia cu gelozia unchiului Gherman nu era pomenită deloc întâmplător, dar tu n-ai băgat de seamă, pentru că simțea în călcăie jarul nisipului din plantația de salcâmi, cei cu frunzele răscucite și aproape uscate de secetă. Pe atunci nu știai că îți trântea astfel de lucruri, pentru că avea o fire diabolică și pentru că voia să te învețe ca, înainte de a-i crede pe alții, să o crezi pe ea care va dezminți cu dragă-lășenie, lipindu-ți pe buze un sărut viclean, orice ai fi aflat despre ea din gura altora. De fapt, aveai să afli mult mai târziu că Ion Gherman nu îi era unchi, ci că fusese mai întâi ibovnicul maică-sii, după care l-a luat ea în primire. Dar când ai primit scrisoarea și cele două ilustrate ai fost fericit că le ții în mână, le-ai arătat colegilor, te-ai lăudat cu ea, spunându-le ce ființă minunată era, dar când unul dintre ei ți-a cerut să le arăți și lor poza acestei minunate Mariane, atunci ai descoperit cât de nătâng poți să fii. Cum de nu ți-a trecut prin cap să-i ceri o fotografie? Ba parcă odată i-ai cerut, ea ți-a răspuns că nu are, dar că se va poza special pentru tine. Și ți-a dat o fotografie făcută de unchiul Gherman. Era numai în chiloți, iar în spatele ei se vedea plantația de salcâmi. Pe verso scria: „Amintire de la locul fierbinte unde ne-am iubit. Și să nu i-o iei în nume de rău unchiului Gherman, zicea că dezbrăcată o să mă plăci și mai mult“. De când cu poza asta, pe care ai rupt-o, a început să ți se cam facă lehamite de dragostea ta rurală. Când ai venit acasă în vacanța următoare, scumpa de Mariana fusese „debarcată“ de unchiul Gherman, dar de la mama ei ai aflat că acum își petrecea vara pe litoralul Mării Negre, însoțită de un alt unchi Gicu Nuță. Amândoi lucrau ca salvamari. Mulți unchi iubitori mai are și Mariana, i-ai spus cu glas tare maică-sii, dar în același timp ai simțit cum îți sfârtecă inima mii de cuțite. Jeraticul din călcăie a fost mai tare decât cuțitele din inimă și din stomac, iar pentru că părinții tăi insistau să o cunoască pe viitoarea noră, despre care le vorbești și pe care o ridicaseși în slăvile cerului, le-ai spus că peste doi ani, când îți vei încheia studiile, te vei cununa cu Mariana Badea, consăteana unchiului Nicolae, până atunci să te considere logodit. S-a lăsat greu înduplecată, invocând tot felul de motive, ba chiar insistențele tale au enervat-o și a refuzat o vreme să mai facă dragoste cu tine pe păturica plină de ghimpi pe o parte, iar pe cealaltă de spermă, fiindcă nu o spăla niciodată, deși la întoarcere treceai pe lângă o fântână ca să adăpați vaca. Era un prilej să o clătească măcar un pic. Deși neatentia ei

corneliu barborică

te deranja, i-o treceai cu vederea ca și faptul că avea chiloții mereu murdari, crezând că astea sunt mici mizerii pe lângă amorul vostru amețitor. Până la urmă a acceptat să vină să o vadă și părinții tăi, dar cu o condiție: vizita să fie scurtă, că ea nu suportă întâlnirile lungi cu niște persoane cu care nu prea are ce discuta. Te-ai simțit ușor ofensat, zicându-ți în sine ta că asta e semn de obrăznicie și, nădăjduind că îi va trece odată cu vârsta, ai iertat-o. A intrat în casa voastră sfioasă ca o școlăriță și s-a făcut roșie ca racul când a dat mâna cu părinții tăi. Era, de fapt, o mostră perfectă de artă a prefăcătoriei. Când mama ta a sărutat-o, ea s-a înroșit și mai tare, dar tu, orbit de iubire, n-ai observat că de cum a scăpat din brațele bătrânei și-a șters repede și pe furie obrazul pe care fusese depus sărutul prieteniei și al înțelegerii. Gestul ei nu i-a scăpat însă lui taică-tău, om blajin, dar trecut prin ciur și prin dârmon. Te-a luat de mână și, scuzându-se că are ceva deosebit să-ți arate, te-a atras în fundul curții unde ți-a spus: „Flăcăule, să știi că fata asta nu-mi place. Tu să faci însă cum crezi. Să dea Domnul să mă înșel eu, iar tu să ai dreptate. Dacă zici că ai să te însori abia peste doi ani, o să fie destul timp să o cunoști mai bine“. Sub impresia momentului, nici tu, nici el nu v-ați gândit atunci că la mijloc vor fi doi ani de despărțire, când nici vorbă nu va putea fi de o mai bună cunoaștere, fiindcă tu vei fi plecat la învățătură și în vacanța următoare nu vei mai veni acasă.

În răstimpul celor doi ani, corespondența dintre voi n-a prea mers. Tu îi povesteai banalități din viața de student, ce ai mai citit, ce excursii ai mai făcut, ce rezultate ai obținut la diversele examene, lucruri care pe ea n-o interesau deloc, de aceea scrisorile tale erau folosite la aprinsul focului în vatră și al lămpilor cu gaz, doar unele erau păstrate ca să ți le arate ție la întoarcerea în țară. Scrisorile ei, sosite la mari intervale de timp, cuprindeau doar declarații de „eternă fidelitate“, de nemulțumire și chiar de expresii violente. Scrisoarea aceea reprezenta un răspuns la o epistolă a ta, în care îi povesteai cum avusese loc ceremonia de înmănare a diplomelor la sfârșitul studiilor. Că în acea țară exista obiceiul ca la ceremonie să fie de față și părinții absolvenților. Ori cum părinții tăi erau departe, fără vreo posibilitate de a participa, ca să nu te simți singur, a avut amabilitatea să te însoțească o vestită pe atunci scriitoare, încă tânără și foarte drăguță, cunoscută în cerul de studenți de care erai mai apropiat. După ceremonie te-a invitat, pe tine și pe prietenii tăi, la ea acasă. Ai mai adăugat că cei de la Ambasadă te roagă să nu te întorci imediat în țară, să mai rămâi câteva luni să le dai o mână de ajutor și tu ai acceptat, sperând ca în viitor să lucrezi în diplomație.

În scrisoarea ei întreba, cu răutate nedisimulată, dacă nu cumva numele adevărat al Ambasadei nu era unul și același cu al acelei „vestite scriitoare, tinere și foarte drăguță“. Scria că dacă ți-ai găsit alta mai frumoasă decât ea, n-aveai decât să te spânzuri cu ea de grinda de la grajd.. Nu realiza că în orașul acela mare unde îți făceam studiile nu exista grajd.. Mai scria că făcuse un mare sacrificiu numai și numai din marea ei dragoste pentru o ființă infidelă.. că își terminase studiile liceale și dorea să se înscrie la facultate, la fără frecvență. Și pentru ce? Pentru ca să pască vaca pe izlaz și să petreacă la nunți și botezuri în sat, nu ar fi avut nevoie să se spetească citind maldăre de cărți fără pic de haz. O făcuse numai pentru tine, ca atunci când vă veți lua, dacă vă veți lua vreodată, dacă nu se va băga între voi ambasada aia tânără și drăguță, să nu zică nimeni că a luat de nevastă pe una de la coada vacii. Atunci ți-au venit și ție dracii și, când te-a mai rugat ambasadorul să mai rămâi încă un an, ai acceptat cu o ușurință ce avea să te coste ingratitudea Mariane. Când, în sfârșit, ai revenit în țară, ai găsit-o măritată cu „unchiul“ Gherman. Așa ți-a spus ție, dar tot satul știa că trăia cu marinarul Gherman, o mai veche dragoste de-a ei, fără cununie. Te-ai încăpățânat să mergi să o vezi, deși unchiul tău ți-a zis să-ți bagi mințile în cap, că nu e de tine o curvă pe la care trecuseră toți marinarii satului și ăștia erau o droaie, fiindcă după înființarea „colectivei“ bărbații fugeau care încotro, mai ales se angajau la societatea de navigație, de unde picau venituri grase și mărfuri aduse din străinătate. De unde crezi tu, te-a întrebat unchiul Nicolae, că avea curva aia mică așa toale bune, cum numai la oraș se purtau? Tu însă nu i-ai dat ascultare și te-ai dus să o vezi. Ai găsit-o lângă fântâna din curte. A făcut ochii mari și în colțul ochilor ei negri au apărut două lacrimi ca două bobite de perle false. Tu însă, nepriceput bijutier, nu le-ai văzut falsitatea, fiindcă privirile tale erau încă mistuite de amintirea scenelor de amor focos din plantația de salcâmi. În clipa aceea nimic alta nu ți-a trecut prin minte decât să o întrebi dacă mai există plantația și dacă n-ar vrea să dea o raită pe acolo acum cu tine. Marinarul se pare că nu era acasă, și chiar dacă era poate că prea puțin îi păsa, fiindcă de mult voia să se descotorosească de ții-toarea sa. Mariana s-a repezit, te-a strâns în brațe, te-a sărutat pe buze și ți-a răspuns „numaidecât, să iau păturica, știi tu care“. Când ai auzit de păturica aceea murdară poate, acum, și de sperma altora, ți s-a făcut greață și i-ai cerut o cană cu apă rece. „Imediat, scumpule“ și ți-a adus apă din fântână într-o cană cu smalțul căzut și ruginită. Și iar te-ai dus cu ea în plantația de salcâmi unde ai trăit din plin și din nou toate plăcerile, ce numai ea ți le putea oferi. Era atât de pricepută în arta amorului, încât uneori te întrebai de unde provine meșteșugul ei, dacă îl avea prin instinct sau îl învățase de undeva. Dar întrebarea asta ți-o puneai doar în momentele rare de luciditate. Acum nu era însă cazul. Ai ieșit cu ea din plantație, ținându-vă de mână și îmbujorați ca doi adolescenți. Ea se gândea cum să se descurce cu marinarul ei și se întreba cu ce intenții ai venit să o cauți după atâția ani, ție magia plantației de salcâmi și nevoile hormonale nesatisfăcute de multă vreme îți luaseră iarăși mințile, priveai cerul senin și te închipuiai în paradis unde Dumnezeu îți dădea binecuvântarea să te însori cu o vrăjitoare pe nume Mariana.

La numai câteva zile după plecarea ta din sat ai primit o telegramă de la ea în care te anunța că iubita ei mamă o apucase pe drumul veșniciei. A urmat imediat o scrisoare în care îți explica ce planuri are: să vândă casa, vaca, toate animalele din curte, porc, păsări, porumbei cu hulubărie cu tot, să cum-

(continuare în pagina 10)

pere o căsuță undeva pe la marginea Bucureștiului și să se înscrie la o facultate. Tu i-ai răspuns că ești de acord și curând te-ai pomenit cu ea la gazda unde locuiai cu chirie. Ați colindat toate cartierele mărginașe ale orașului, dar banii aduși de Mariana s-au dovedit a fi prea puțini. Te-a cuprins panica, fiindcă erai la început de carieră și din leafa ta de asistent universitar nu puteai pune nimic deoparte. Te gândeai cu groază la cazul când va trebui să apelezi la ajutorul părinților tăi, cunoscând părerea de neștrămutat mai ales a tatălui tău, care în ultimii ani primise informații complete de la unchiul tău Nicolae. Până la urmă s-a găsit o colegă cu părinți mai înstăriți care ți-a împrumutat o sumă consistentă fără dobândă și fără scadență. Nu din mărinimie a făcut-o și tu știai asta. Colega aceea te iubea și era încredințată că te vei căsători cu ea, iar tu ai fost atât de perfid să nu-i spui adevărul pentru ce aveai nevoie de bani. Ați găsit până la urmă o casă destul de bună cu ziduri de cărămidă, patru camere mari plus bucătărie. Ați luat-o ieftin, fiindcă se afla pe o stradă fără canalizare, încălzirea se făcea cu lemne, apă curentă nu avea, în schimb în curte exista un puț. După aproape un an, constatând că Mariana rămăsese gravidă, v-ați hotărât să vă cununăți. Tu i-ai propus să faceți cununie fără zgomot, adică civilă la primărie, ea, dimpotrivă, voia cununie religioasă și petrecere de nuntă. Ai cedat și de data asta, v-ați înțeles ca petrecerea să aibă loc în camerele din casă în compania unor colegi de facultate, de-ai ei și de-ai tăi. Tu ai mai spus însă că la un asemenea eveniment unic ar trebui să fie de față și părinții tăi. Propunerea ta, făcută cu multă prudență și cu o voce cât mai scăzută, a scos-o din pepeni, ochi ei frumoși s-au bulbucă, obrajii i s-au înroșit, dar după numai o clipă s-a liniștit subit, zicând că ce să caute doi babalăci printre colegii voștri tineri, că invitații voștri se vor simți cu siguranță stânjeniți și că se va alege praful de distracția lor. Nu ai ripostat, firea ta conciliantă nu te-a lăsat, știind că dezacordul tău ar fi dat naștere unei supărări și mai mari. O iubeai așa cum era, cu ambiția ei de a face numai ce vrea ea și a te domina. Într-un fel o înțelegeai, pentru că nici ție nu-ți stătea în caracter să te lași dominat. Dimpotrivă, și tu aveai o fire mândră ce nu putea fi ușor coruptă. De aceea nu i-ai spus ce-ți puseseră în gând să faci. Petrecerea era în toi, când pe ușă au intrat mama ta și tatăl tău. A sărit mai întâi ca arsă, ca imediat să schimbe placa și să pună în funcțiune arta prefăcătoriei pe care o stăpânea cel mai bine. După ce te-a strâns cu furie de braț, s-a repezit în întâmpinarea indezirabililor tăi părinți, i-a îmbrățișat și i-a așezat într-o latură a mesei unde erau câteva scaune libere. N-a catadicsit să-i prezinte invitaților voștri nici măcar cu o singură vorbă, te-ai simțit tu obligat să o faci, după care chipurile invitaților, în primul moment perplexi, s-au destins și fiecare dintre ei a găsit de cuviință să le adreseze noilor veniți câte un cuvânt politicos, uneori încălzit și de vinul dulce de pe masă. Mariana s-a așezat aparent calmă lângă tine și, profitând de rumoarea stărnită de noii veniți, a început să te certe plină de nervi și chiar să te trimită la dracu' cu părinții tăi cu tot. N-ai mai putut răbda și i-ai dat un cot, dar atât de tare că s-a răsturnat cu scaun cu tot. Câțiva colegi s-au repezit să o ridice, tu i-ai dat la o parte, ai cuprins-o de după umeri, prefăcându-te îngrijorat, și ai dus-o mai mult pe sus în bucătărie. Vă despărțeau de camera unde se benchetuia alte trei camere și niște ziduri groase ca de cazarmă. Puteai, deci, să-i tragi câțiva pumni fără riscul de a fi auziți în caz că ar fi țipat. Dar ea a înghițit bătaia fără să crâcnească și ați revenit printre invitați cu zâmbetul pe buze. Tatăl tău a priceput imediat ce se petrece, a luat-o pe mama ta de braț și au plecat fără să scoată o vorbă. Din clipa ceea, te-ai prefăcut toată viața că ești un bărbat fericit, nimeni însă nu știa că abia atunci te-ai trezit din visul tău cel născut din candoare într-o plantație de salcâmi și că de atunci s-a cuibărit în sufletul tău o amară tristețe. Ai răbdat toate mizeriile pe care ți le făcea vrăjitoarea din plantația de salcâmi și asta numai pentru motivul că o iubeai nespuse pe fetița care s-a născut la câteva luni după căsătorie. Claudia a fost ființa ce permitea clipe de armistițiu în veșnicul război dintre tine și Mariana. Când încercați să stați de vorbă săreau scânteii, cuvintele se transformau în săgeți, inima ta sângera, în timp ce inima ei rămânea de piatră. Ți-ai dorit o viață simplă și, iată, a ieșit una cumplit de complicată și de dramatică. Ca să poți suporta infernul, îți repetai în gând versurile dintr-un cântec oltenesc: „Rabdă, inimă și tacă ca pământul care-l calci, tu le faci, tu să le tragi...“ Cu versurile astea ai rezistat până la capătul zilelor tale și ai lăsat prin testament ca să-ți fie scrise pe cruce drept epitaf.

RECONFIGURAREA LITERARĂ PRINTR-O ANTOLOGIE

de ELENA VLĂDĂREANU

R eferitor la modele care răscolesc din când în când lumea scrisă, de câțiva ani se poartă, în literatură română, antologia. Fie că e antologie de autor, fie că este de proză/poezie a unui anumit an, important este să fie antologie. Că, uneori, se nimerește și câte una mai stranie (cum este, de exemplu, cea alcătuită de Petru Romoșan, care a apărut în 2001, la Editura Compania, și care are pretenția de a aduna "cele mai frumoase 100 de poezii românești" - după ce criteriu?, ne întrebăm noi), asta chiar nu mai contează. De curând am primit de la Iași tot o antologie, numai că puțin mai specială. Este vorba de volumul coordonat de O. Nimigean și prefațat de Dan Lungu, **oZone Friendly. Iași. Reconfigurări literare. O antologie**, volum apărut cu puțină vreme în urmă la Editura T a revistei ieșene „Timpul“. Fără a avea la bază vreun oarecare principiu ordinator, volumul de față reușește, însă, să creioneze aproximativ atmosfera literară actuală a Iașului. O. Nimigean, în cele *Câteva precizări* cu care deschide volumul, dă de gol atât metoda folosită în alcătuirea volumului de față ("Antologia de față s-a alcătuit de la sine, după cum urmează: am invitat, în parte pomind de la criteriile enunțate de dl Dan Lungu în prefață, autori foarte tineri, tineri și mereu tineri, să participe cu 10-15 pagini, edite sau inedite, dar pe care le consideră reprezentative (...)", p. 5), cât și scopul urmărit de volum: "Unul dintre obiectivele antologiei constă în hașurarea spațiului vinovat de alb în care se ascund Iașii - Moldova, în general - pe harta literaturii noastre mai noi. Sunt curios să aflu dacă vreun vânător cu mirosul ascuțit va exclama, citind-o: *Hic sunt leones!*". Mai departe, în prefață, Dan Lungu punctează, accentuând pe caracterul de alternativă culturală pe care îl oferă inițiativa de față: "Antologia de față, ca orice idee de alternativă în spațiul bahluiian, s-a născut în pofida atmosferei birocratico-muzeale și binevoitor-indiferente ce-și flutură steagurile cu mândrie patriotică locală; ea s-a cristalizat în dinamica mai puțin vizibilă a curenților de adâncime, în forfota cosmopolită și nebugetară a unei ordini culturale pe cale de a se legitima" (p. 7). Dan Lungu are dreptate și când se revoltă împotriva faimei de pro-

ducătoare de plăcinte poale în brâu și de diferite soiuri de chermeze pe care și-a dobândit-o Moldova, faimă care a crescut (și crește în continuare, din păcate) în detrimentul celei a unor creatori importanți și direct proporțional cu anonimatul acestora. Astfel, "un cititor familiarizat doar cu oficialii literaturii din Iași poate rămâne surprins, parcurgând paginile acestei antologii, de anonimatul multor autori, unii dintre ei extrem de talentați". Sunt prezenți cu texte în volumul de față: Constantin Acosmei, Șerban Alexandru, Radu Andrieșu, Livi Antonesei, Michael Astner, Șerban Axinte, Vasile Baghiu, Maria Boghian, Sorin Catarig, Mihai Constandache, Nichita Danilov, Gabriel H. Decuble, Iulian Doroftei, Gabriela Gavril, Radu Pavel Gheo, Johannes Gelich, Paul Gusbeth Tatomir, Livia Iacob, Florin Lăzărescu, Dan Lungu, O. Nimigean, Radu Părpăuță, Dan Sociu, Dorin Spineanu, Cristian Tănăsescu, Lucian Dan Teodorovici, Dan Ursachi, Codrin Dinu Vasiliu (remarc și eu absența unor nume importante, ca Mariana Codruț sau Cristina Cârstea). Dincolo de aerul cu un ușor iz cenaclier (în definitiv, de ce ar fi rău?), antologia este, cu siguranță, nu numai o inițiativă inspirată, dar și foarte reușită. Deși nu toate textele adunate aici excelează din punct de vedere artistic (presupun că, inițial, acesta nici nu a reprezentat un scop explicit), volumul reușește să configureze portretul robot, la un moment dat, al unui spațiu literar, cum este cel al Iașului. Dintre poezii prezenți aici, trecând peste versurile celor deja consacrați (cum ar fi Nichita Danilov), atrag atenția asupra textelor lui Dan Sociu, poet prezent și în antologia **Club 8 - Poetry** (Editura T, 2001), care are în pregătire volumul de debut **oZone Friendly**. Procedând la fel (adică trecând pe lângă Dan Lungu, celebru de la volumul său de proză scurtă, **Cheta la flegmă**, Editura Outopos, Iași, 1999), am reținut fragmentele lui Sorin Catarig (text de limită, "poem cu poveste"). Recunosc, mă bucură enorm această dovadă certă că "descentralizarea" este posibilă (și chiar se produce) și în segmentul artistic.

De-a lungul timpului, fără a avea nici pe departe impresia că fac critică literară, am încercat să atrag atenția, mai ales în paginile acestei reviste, asupra unor autori de poezie care au publicat după '89 și care într-un fel sau altul nu au fost deloc remarcăți. Ei scriu o poezie de o cu totul altă factură decât aceea a confracților lor care au intrat destul de repede în sistem sau în... demolarea sistemului. Exceptând-o poate pe Monica Pillat, în primul rând profesor universitar, om de aleasă cultură, cunoscută și înainte de '89, dar a cărei poezie respectă aceeași linie a lipsei de zgomot și a unei stranii delicateți, celelalte autoare, regretata Donca Teodorescu, Mazaria Buga, Elena Chițimie sau Miruna Mureșanu sunt poete ale ultimilor ani. Chiar dacă au publicat și înainte de '90, lirica lor aparține cumva acestor timpuri haotice în sensul în care le desfid și oficiază un fel de liturgie a împotrivirii față de curentul sau curențele dominante ale vremii.

De curând am avut prilejul să citesc versurile unei alte autoare complet necunoscute. Numele ei, Niculina Oprea. Deși este o persoană trecută de patruzeci de ani, când, deci, ai depășit tinerețea și nu mai poți crede că tot ce zboară se mănâncă, autoarea și-a păstrat totuși o neverosimilă candoare, scriind de fapt, cum am mai și spus în prefața volumului *Litanii la marginea memoriei*, pentru îmbogățirea propriului suflet. Este un lucru cu adevărat rar. Vreau să spun că în asemenea condiții valoarea contează foarte puțin. La urma urmei ce este valoarea? Lăsându-i la o parte pe autorii mari a căror operă transcende simpla și șchioapa judecată a criticilor, cei mai mulți sunt, cum s-ar spune, în bătaia vântului și a valurilor. Azi se poate spune despre ei că sunt interesați și au o anumită valoare, mâine nu este exclus să circule o părere exact contrară. Aceasta din cauza subiectivismului, dar și a incapacității obiective de-a cuprinde judecata critică într-un tipar fix prin folosirea unor criterii științifice. Eu, bunăoară, sunt foarte rezervat în fața termenului de valoare. Prefer să găsesc într-un text o fibră autentică și aceasta să cântărească mai mult decât o carte închisă bine la toți nasturii.

Volumul Niculinei Oprea este pur și simplu o încercare de-a se apropia de poezie cu mâinile goale. Poezia pe care o scrie nu se naște

ÎMPOTRIVA CURENTULUI

de DAN STANCA

nici din livresc, nici din convulsii juvenile, este o poezie a reflecției filtrate de un suflet sensibil care încă mai vrea să respire și să creadă în poezie. De aceea versurile ei cele mai bune sunt acelea directe și nu cele elaborate, când vrea neapărat să facă poezie cum a aflat că se face la case mari.

„Retras în ținutul gândului tău/ vei găsi fragmente din lacrima mamei/ să aduni picătură cu picătură/ să mi le așezi pe frunte/ să-mi lumineze cărarea..“

Mi-au plăcut aceste versuri smulse din suflet, fără nici un efort deliberativ. În clipa în care vrea să facă poezie spunând „sub pleoapa curcubeului îngerul măsoară dansul luminii“ eșuează, mișcarea lirică e ucisă de o anumită pericolozitate.

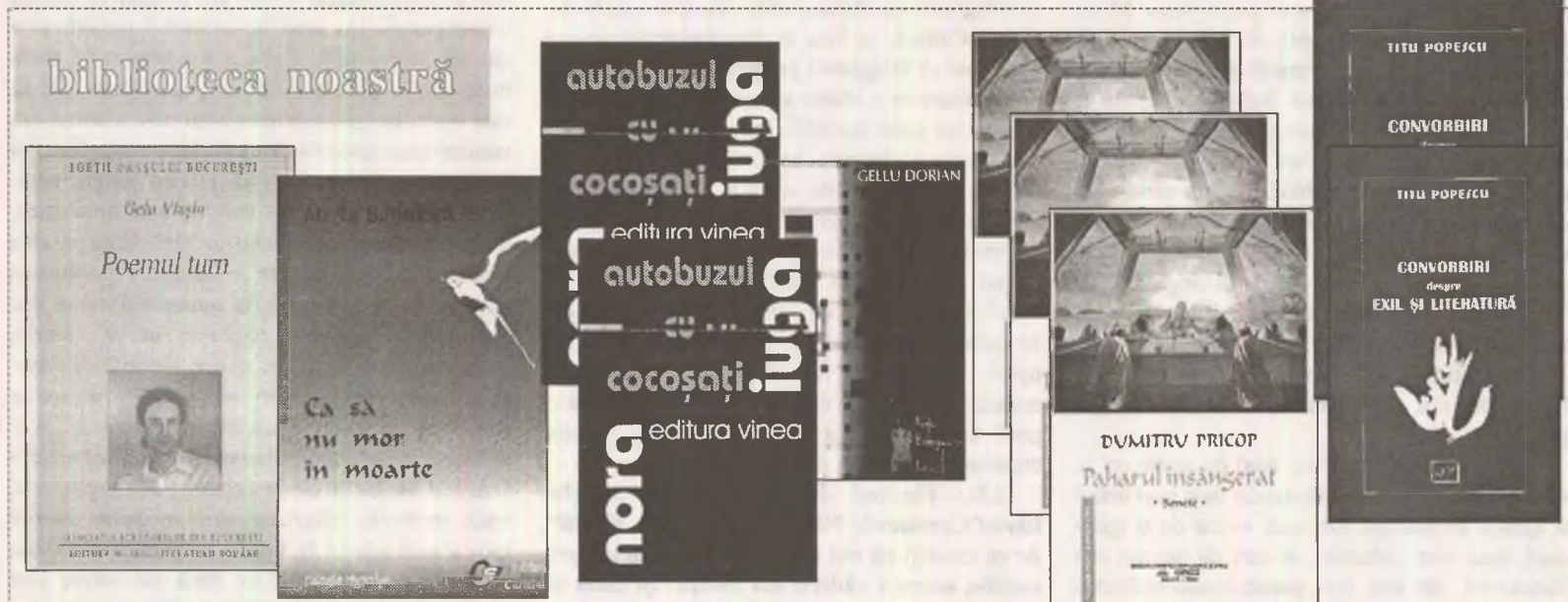
Exemple din acestea sunt numeroase. Poezia autoarei este o poezie erotică prin excelență. Erosul însă traversează un creier obosit dar care mai are însă resurse să frâneze această înaintare. Din această întrepătrundere ia naștere astfel o poezie stranie, uneori insuficient coagulată, alteori de o simplitate deconcertantă și expresivă.

Celelalte volume ale autoarei, *Trecerea și Sub tirania tăcerii*, au aceleași caracteristici. Mi se pare chiar un miracol ca în aceste vremuri care descurajează poezia să mai existe încă autori care, fără să-și facă iluzii, fără să fie animați de patima veleitarismului, să dorească poezia așa cum ar dori dragostea și astfel să scrie, fiindcă probabil altfel nu ar putea să trăiască. În opinia mea, acesta este un gest salutar care merită luat în seamă. A-l ignora, considerând dintr-un unghi foarte sever că ceea ce face autorul respectiv nu are valoare sau se află deocamdată într-o fază inconsistentă a băjbăielilor, reprezintă o greșală. Aceasta nu înseamnă că am adopta comportamentul foarte

Niculina Oprea
*Litanii
la marginea memoriei*

frecvent înainte de '90, când prin felurite cenacuri tinerii erau încurajați fără nici un argument după cum în altele judecata era foarte severă și cel care intra nepregătit risca să înnebunească din cauza represaliilor la care era supus, ci fiindcă, aflându-ne într-o altă paradigmă istorică, trebuie să-i apreciem pe aceia ce fac un lucru care pe noi a cam început să ne plictisească. Păstrând registrul comparației situația mi se pare asemănătoare aceleia în care o persoană se încapățânează, totuși, să meargă la biserică în timp se toată familia, prietenii, colegii de serviciu o sfătuiesc să se lase păgubașă fiindcă Dumnezeu oricum nu există și, ducându-se la biserică, până la urmă, nu face altceva decât să piardă vremea.

nicolae dură:

„Trebuie să redefinim conceptul de cultură și noțiunea de om de cultură“

Neverosimilă această faptură de lut și spirit a părintelui profesor Nicolae Dură, doctor în Drept Canonic la Universitatea Pontificală din Toulouse. Te-ai aștepta, atunci când discuți cu domnia sa, să fii ușor inhibat și crispat, pentru că ai în față o înaltă figură bisericească, unde ritualul gestului și al cuvântului are o însemnătate deosebită. Dar, nici un clișeu, nici un stereotip nu funcționează în cazul domniei sale. E un om liber, cu adevărat liber în gândire, deschis dialogului, fără nici un fel de prejudecăți, cu o viziune enciclopedică de-a dreptul renașcentistă asupra universului, jumătate spirit, jumătate materie incandescentă, cum ar spune poetul. Pentru acest slujitor al Bisericii Ortodoxe Române nu există nici un subiect tabu. De curând, domnia sa a primit Legiunea de Onoare, Cavaler al Ordinului Național al Meritului, distincție acordată de președintele Franței, Jacques Chirac, la propunerea ministrului de Externe al acestei țări, pentru monumentală sa lucrare, de peste 1000 de pagini, Regimul sinodalității conform legislației canonice, conciliare, ecumenice a primului mileniu. Și tot domnia sa a fost distins în cursul anului trecut, cu Premiul „A.D. Xenopol“, acordat de Academia Română, precum și cu titlul de „Om al Anului“, oferit de Institutul Internațional al Cercetătorilor din SUA. Deși nici un cleric român nu a mai primit astfel de onoruri, părintele prof. Nicolae Dură este destul de puțin cunoscut în mediile intelectuale românești. Ba e chiar considerat de către unii dintre confrați o persoană incomodă, căci mulți se mai tem încă de ideile novatoare și de forța umanistă a gândirii sale.

Irina Budeanu: Credeți că omul modern sau „omul recent“ a pierdut sentimentul sacralității?

Nicolae Dură: Tot ce are omul mai frumos în el, prin ceea ce creează, prin cultura lui, are un caracter sacru, divin. Nu consider că există o fractură între sacru și profan. Dimpotrivă, profanul este sacralizat. Atunci când se ajunge la o „secularizare“ a sacralului, așa cum se întâmplă în ultimul timp, avem de-a face cu un aspect profund negativ. Se vorbește astăzi, tot mai mult de o „secularizare“. Oamenii de cultură creștini și necreștini, indiferent de ideologie, crez politic sau religios, trebuie să aibă în vedere că omul, ca să rămână om, are nevoie de păstrarea sacralității. Animismul, religia precreștină, religia iudaică și cea creștină au păstrat intactă sacralitatea. Să nu cădem în ideile secularizante ale lumii de astăzi. Sacralitatea face parte integrantă din însăși natura umană, ea trebuie reactivată. Religia și cultura ar trebui să fie privite ca instrumente și forme de manifestare prin care fiecare poate contribui la această redefinire a sacralității. Acum când suntem confrunțați cu atâta violență și cruzime, avem nevoie mai mult decât oricând, de apartenența la sacralitatea cea dintâi, în starea ei originară, pe care o regăsim afirmată în toate marile religii ale lumii: iudaism, creștinism, budism...

I.B.: Atunci vedeți un nou mod de abordare a omului de cultură și a culturii în general?

N.D.: E absolut necesar. Aud de multe ori în mass-media că, în fine, România face pași uriași să ajungă în Europa. Or, este vorba de o ignoranță, dacă vreți culturală, de care dă dovadă atât Occidentul, cât mai ales pseudointelectualitatea

românească. În istoria culturii europene aflăm, de pildă, menționate la loc de cinste numele lui Ioan Casian - unul dintre părinții monahismului din Galia (Franța) și din întreg Apusul - și Dionisie Smeritul (cel Mic), considerat părintele dreptului bisericesc apusean, chiar de literatura și școala canonică catolică. Noi suntem europeni în primul rând, prin cultura noastră, ca să nu mai vorbim de originile noastre străvechi, traco-dacice și romane. Cred că a sosit momentul pentru o rescriere a istoriei și mai ales a istoriei culturii românești, din perspectiva unui spirit renașcentist - așa cum au făcut-o de-a lungul vremii spiritele tutelare ale culturii române: Nicolae Iorga și I.G. Coman -, nu doar al unui om de cultură teologică, muzicală, politică, economică ș.a.m.d., adică cultura văzută în integralitatea dimensiunilor ei. Dacă aș fi ministrul Culturii, aș face în primă urgență un singur lucru: să înregistrez pe fiecare om care pleacă peste hotare cu o istorie a României, în care să se regăsească toate realitățile noastre istoriografice, cine suntem, încotro ne îndreptăm, care sunt proiectele și realizările noastre. Ne văităm că nu avem o imagine bună peste hotare. Or, imaginea se creează aici, în țară. Iar cultura nu se reduce numai la domeniile tradiționale. Va trebui să redefinim conceptul de cultură și noțiunea de om de cultură. Aș dori să ieșim din clișee și stereotipuri. Mai există literatură teologică, bisericească, istoriografie creștină etc. Eu văd în perspectivă o redefinire și reactivare a tuturor forțelor creatoare ale acestui neam.

I.B.: Plecând de la conceptul marelui filosof Constantin Noica - „căderea în Ființă“, de ce credeți că noi ne aflăm într-o mare primejdie, aceea a căderii din Ființă? Și când vă

pun această întrebare, nu merg prea departe în istorie, ci mă refer doar la ororile ultimului secol.

N.D.: Conceptul lui Noica de „cădere în Ființă“, este în fapt reluarea ideilor lui Heidegger și Kierkegaard. Un transfer al limbajului teologic în limbaj filozofic. Eu, ca om de credință creștină, nu pot să accept că omul „va cădea din Ființă“. În momentul când acest lucru s-ar întâmpla, practic încetează existența. Chiar dacă chipul lui Dumnezeu - și fiecare om are în el conținut chipul lui Dumnezeu - a fost întunecat de păcatele noastre, el n-a fost șters. A rămas matricea, matca, simbolul. Când vorbim de „căderea din Ființă“, vorbim de Răul Absolut. Ființa umană trebuie raportată întotdeauna la creatorul ei. Încă din secolul al III-lea, filosoful Plotin vorbea de acea îndepărtare a noastră de Ființa Supremă, de Ființa Unică. Pentru regăsirea acestei relații divine, el spunea că trebuie să apelăm la trăirea mistică, extatică. În adevărata filosofie nu vorbim de o luptă maniheistă între Bine și Rău. Ar fi prea simplist. Într-adevăr, dacă ne raportăm la epoca modernă - la crimele de război, la Holocaust - , atunci am putea spune că Răul a dominat. Asta ne arată până unde este capabil omul să ajungă. De aceea, omul are nevoie să fie strunit. Trebuie să ne întrebăm: cui servește cultura și ce fel de cultură? De unde pornește această cultură și care sunt motivațiile și finalitatea ei? Servește binelui, frumosului, utilului? Sau servește unor arierați care, la un moment dat, au puterea politică în mână, și în numele nu știu cărui „ideal“ extermină oameni pe criterii etnice, religioase, sexuale etc. Tocmai aici, cred eu, că stă universalitatea și supremația creștinismului. Christos, care a fost evreu și care vine din lumea orientală, propovăduiește legea universală a iubirii. N-am găsit în nici un sistem filosofic o asemenea gândire, de o astfel de înălțime și umanitate. Repet, în fiecare om trebuie să vezi chipul lui Christos. E adevărat că sunt momente când chipul omului devine diabolic, diavolesc. În cele din urmă toți credem într-o entitate supremă, indiferent că-l numim Dumnezeu, Yahve. Consider că suntem copiii aceluiași părinte, Abraham, fie că suntem creștini, evrei sau musulmani. Trebuie să revenim la casa comună a lui Abraham. Dacă pierdem din vedere faptul că noi avem o anumită menire pe acest pământ, atunci suntem pierduți. Rostul nostru este acela de a fi mai buni și de-a-i face și pe alții mai buni, de a reînvia acel ideal al Antichității, al Frumosului și Binelui. Dacă au apărut aceste monstruoziități ale istoriei, este și pentru faptul că noi am pierdut caracterul umanismului. Eu cred în izbăvirea omului prin cultură și credință. Cultura s-a născut în tinda bisericii. Dacă nu cunoști, nu poți să crezi. Fie că este vorba de cunoașterea emoțională a inimii sau cunoașterea rațională. Nu prin ignoranță ajungi la Dumnezeu. Noi trebuie să privim religia umanizată. Fiindcă o religie care nu este umanizată, nu poate ajunge la sufletul omului. Cred că abia atunci când vom atinge acest ideal, perioadele nefaste, sumbre din istoria umanității nu se vor mai repeta. Trebuie să regândim inclusiv istoria religiilor. Văd la multe dintre autoritățile bisericești de la noi, o lipsă de implicare în marile probleme cu care se confruntă omenirea, și e suficient să ne gândim la conflictele deschise din Orientul Mijlociu sau la cel din fosta Iugoslavie, unde motivele religioase sunt evidente. Marile religii s-au născut în tinda sinagogii. Nu trebuie să uităm acest lucru! Dar dacă mă întorc mai aproape la ce se întâmplă în învățământul nostru

Părintele prof. Nicolae Dună (în centrul imginii) în momentul decernării Legiunii de Onoare, la Ambasada Franței de la București, împreună cu fratele geamăn, preot prof. Ioan Dură de la Bruxelles și preot prof.dr. Leon Dură de la Râmnicu-Vâlcea.

eligios, îmi dau seama că mai sunt multe aspecte fundamentale care trebuie schimbate.

I.B.: Ce înseamnă, din perspectiva unui cleric, umanismul? Și mai ales de ce ar trebui să ne întoarcem la marile valori ale umanismului?

N.D.: Mă consider înainte de toate un umanist. Pentru un umanist, în accepțiunea mea, fiecare om, indiferent de religie, apartenență etnică sau ideologică, are ceva bun în el. Nu numai religia mea sau a neamului meu este unică sub soare și deținătoarea adevărului absolut. Când vom reînvăța să dialogăm cu adevărat, unul cu celălalt, când vom recăpăta această înțelepciune „simplă“, atunci idealul umanist al Renașterii va reînvia. E o artă să reușești să îmbini teluricul cu sacrul, omenescul cu divinul. Iar miezul acestor legături tainice se află în gândirea religiei creștine. Aici, omul vorbește cu Dumnezeu, iar divinitatea se întrupează în ființa umană. Indiferent de crezul nostru religios, ideile acestea ale marilor religii ale lumii trebuie să fie învățate. Eu aș vedea ca istoria gândirii umaniste din marile sisteme religioase, să constituie obiectul unei catedre în fiecare facultate, indiferent de profilul ei.

I.B.: Experiențele de cunoaștere atât culturale, cât și religioase, pe care le-ați avut înainte de '89, în Etiopia și Bulgaria, au fost hotărâtoare pentru modul dumneavoastră de a percepe lumea în complexitatea și diversitatea ei?

N.D.: M-au influențat în mod decisiv. Cunoașterea culturii și religiei africane mi-a deschis noi perspective de cunoaștere și înțelegere. În Etiopia am ajuns în 1971. Am plecat în Etiopia datorită unei întâmplări fericite. Fostul împărat al acestei țări, Halle Sellassie I, care era și conducătorul Bisericii, a venit, în '68, la București. În această vizită, printre altele, domnia-sa a rostit numele unui mare gânditor și om politic român, Nicolae Titulescu. De curând, s-au împlinit 125 de ani de la nașterea acestui mare om politic și puțini cunosc o întâmplare extraordinară legată de domnia sa și poporul etiopian. Nicolae Titulescu a luat apărarea poporului etiopian în '36, la Sediul Ligii Națiunilor Unite, când Musollini invadează Etiopia. Atitudinea lui Titulescu de a permite împăratului Haile Sellassie I să urce la tribuna Sesiunii Ligii Națiunilor Unite, de unde să arate lumii întregi actul de invazie al hoardelor

lui Musollini în țara sa, avea să rămână înscrisă în conștiința poporului etiopian și a împăratului. De aceea, împăratul, la venirea în București, a dorit să ofere o bursă de studii și cercetare - bursă dedicată memoriei lui Nicolae Titulescu -, șeful de promoție al Facultății de Teologie. Și cum eu eram șeful promoției '68-'69, am fost ales pentru această misiune. Primul lucru pe care l-am văzut a fost Catedrala „Kdîst Sellassie“ (Sfânta Treime) din capitala Etiopiei, Adis-Abeba. Atunci am aflat ceva excepțional. În naosul Catedralei era pictat chipul lui Nicolae Titulescu, pe care etiopienii l-au canonizat. Pentru ei, Nicolae Titulescu este un sfânt. Cultura africană este o cultură profund creștină de sorginte semitică. Mai apoi, în anii crunți ce au urmat, nu am mai putut să ies din țară. Cu o singură excepție. În '89, la o întâlnire cu acad. prof. dr. Gheorghe Mihăilă, la un curs de slavonă, la Universitatea din București, mi-a propus să studiez viața și contribuția ctitorului culturii bulgare, Sofronie Vranceanski, la afirmarea relațiilor culturii româno-bulgare. Am studiat zi și noapte, am cercetat sute și sute de documente în arhivele statului. Într-o seară, după șase luni de căutări, am descoperit între documentele grecești care proveneau de la Hanul Știrbei-Vodă din București, mărturii despre ctitorul Bulgariei (care, între 1803 și 1813, s-a pripășit în România din calea prigoanei turcești). Cu mare greutate, prin intervenții la cel mai înalt nivel, am reușit să plec din țară. Acolo, am primit pentru cercetarea pe care am efectuat-o, **Gramata Patriarhală, Meritul Cultural**, oferit de Patriarhul Maxim al Bulgariei, la cererea Academiei și Ministerului de Externe din această țară. După '90 am avut prilejul să cunosc îndeaproape lumea occidentală. De altfel, cartea pentru care am primit cea mai înaltă distincție a Franței, **Regimul sinodalității conform legislației canonice, conciliare, ecumenice a primului mileniu** este rodul peregrinărilor mele în Franța, Anglia (la Londra, Cambridge și Oxford), Grecia, Spania și Belgia. Așa am putut cunoaște în profunzime cultura europeană. Și am înțeles încă o dată cât de importantă este această disciplină numită Drept Canonic, îi mulțumesc și acum prof.dr. de Drept Canonic Liviu Stan, un canonist de talie al secolului al XX-lea, că mi-a îndreptat întreaga energie și pasiune către studiul acestei discipline. Prin studierea Dreptului Canonic aria mea de cunoaștere s-a extins foarte mult. Numai prin studierea acestei discipline ai prilejul să cunoști atât drepturile, cât și obligațiile slujitorilor Bisericii. Din păcate, la noi, statutul acestei discipline continuă să fie foarte puțin agreat de conducerea Bisericii Ortodoxe Române. Or, orientarea privind relațiile dintre Stat și Biserică și înscrierea în problematica actuală a cetății revine canonistului. În România nu există decât doi canonisti, prof.dr. Ioan Floca din Sibiu și eu mine. Vă dați seama în ce situație ne aflăm. De ce este atât de important rolul canonistului? Pentru că atât în Biserica Ortodoxă (vezi cazul pilduitor al Bisericii Ortodoxe Grecești), cât și în Biserica Catholică, canonistul este recrutat în diplomația acestor Biserici în calitate de Nunțiu Apostolic și, în același timp, el este sfteticul cel mai apropiat al ierarhilor pentru soluționarea problemelor de natură administrativă, socială și pastorală. Toate Bisericile s-au restructurat. Noi, parcă trăim în afara timpului. Învățământul teologic trebuie regândit în totalitate. La ora actuală nu există o Facultate de Drept Canonic, doar câteva cursuri în anii terminali. Este foarte importantă această

nouă abordare a învățământului teologic românesc, atât pentru binele bisericesc, cât și pentru orientarea acestei instituții de bază care, de 2000 de ani, are un impact hotărâtor asupra binelui obștesc, civil și religios.

I.B.: Din nefericire, în ciuda dezvoltării galopante a tehnologiilor, ființa umană a rămas parcă încremenită în proiectul ei inițial. Spiritual, în loc să se observe un reviriment, se constată o ciudată „amortire“. Cum vă explicați acest fapt?

N.D.: Într-adevăr, ființa umană nu a făcut nici un progres. Ba, dimpotrivă, această evoluție ultrarapidă a tehnologiei, a dus la o veritabilă înstrăinare a omului de om. Întâmplarea face că acum lucrez la o carte despre sistemul de gândire filosofic și religios din secolul al XII-lea. Cu această ocazie am descoperit - cercetând în profunzime istoria, sistemele de gândire filosofică și religioasă ale secolelor al X-lea și al XVI-lea - că așa-zisul Ev Mediu întunecat era luminat de un

Excelența Sa, Ambasadorul Franței în România, Pierre Menat, înmânându-i Legiunea de Onoare părintelui prof. Nicolae Dură, în prezența Monseniorului Jean-Claude Perriset. Nunțiu Apostolic al Vaticanului la București și a unor ierarhi ortodocși.

autentic umanism *avant la lettre*, în centrul sistemelor de gândire ale oamenilor de cultură din acea epocă aflându-se omul cu idealurile lui. Or, noi, astăzi, ce facem? Catalogăm, etichetăm la maniera: aceasta-i cultură veche, aceasta-i cultură medievală etc. și ne mulțumim cu acest gen de compartimentări. Punem în sertărașe fiecare epocă și am devenit tributari clișeelelor, ne mulțumim cu puțin și suntem tot mai superficiali și grăbiți. S-a pierdut relația de la om la om. Relația a devenit mecanică, mașinală. Arta comunicării e pe cale să se piardă definitiv. Eu cred că de aceea Christos a luat chip de om, ca să ne privească în față, atât pe cei buni, cât și pe hoți și criminali. De ce trebuie să ne întoarcem cu întreaga ființă la chipul lui Dumnezeu, să reînvățăm să ascultăm sufletul? V-ați întrebat de ce în lumea occidentală există atâtea catedre „Dostoievski“? Pentru că nimeni ca acest mare scriitor rus nu a vorbit despre suflet. Există o nevoie uriașă în fiecare dintre noi, de a ne întoarce la sufletul lumii știute și neștiute, la Dumnezeu. De aceea e nevoie de o „revoluție“ umanitară, în spiritul și conștiința noastră.

Interviu realizat de
Irina Budeanu

constantin hrehor

Energii

1. reflux în juru-mi - capetele de clorofilă
ale pruncilor
caligrafiază argila în destrămare.
nu florile mâinilor le-au pus inele de laudă
ci umbra schimbată în rouă pe trâmbițele
care încheie văzduhul.
convertesc memoria în obiecte
pe limba de fiară a sabiei

frământând gresia -
bocet pe-o față, barbar cântec de leagăn
pe verso,
trebuie să dezidesc totul, să ard
tot ce e în mine istorie
în aripile copilului deschizându-mi brațele
comuniune de guri flămânde
fagurii nopții!

2. singur frigul e filosofie
religia luminii a făcut bani atelierelor
de racle
hagiografilor glorie și insomnii la martiri.
în morala zăpezii am crezut și-n
cântecul cucuvelei, cărțile sunt neputință:
câte cărți, atâtea exerciții de moarte!
iau un fir de iarbă și-l întind
lângă mine în pat
îi zic poezie, îi zic viață, îi zic
femeie
și-aud cum cad bulgării raiului
peste mine, anonimatul
care îndumnezeiește...

3. bucuria ține până când știi cine ești.
vor spune: „s-a mai mutat o
bucată de lume dincolo de lume“
căutând în scrum așchii din prânzul văpăii
nimicniciei văzându-i pădurile ipocrite.
un ceasornic pe care numai tu l-ai
auzit respirând au fost ei în lutul tău
încoronat de supliciu
imperii în descompunere
precum veșmintele sărind unul de pe altul
de pe nudul tremurând în iarna oglinzilor;
aprighe cohorte de păsări ciugulind viile vii
literele m-au preschimbat în văzduh -
rugina lor dă contur întoarcerii în chip.

4. diamantele sunt făcute pentru copii
la ce ar folosi îngerilor ori morților?
vara dormind în fânul unei căruțe
până dimineața umblam beat prin cer

cămășile stelelor mute se tot subțiau
în cădere

până se făceau rouă deasupra-mi
cineva mi-a spus: cu-asemenea armură
vei câștiga toate războaiele și vei muri
împărat.
absent atunci mă gândeam cum
ar fi să nu mori
zărindu-l pe bătrân în albastra lui
bibliotecă de zăpadă aprinzând sfeșnicul
tristeții în alt copil
care va fi poet după mine...

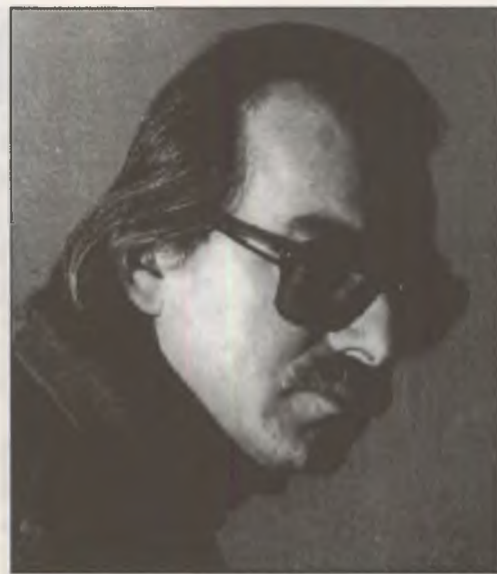
5. nu trebuie să deprind arta gravurii
pe lacrimă,
de ce n-am rămas vânător, ascet
în pielea de piatră a comunci primitive?
decât prostul satului
între nume e mai celebru alt nume?
o plantație de scai
e lustrul meu tivit cu scripturi.
nisip roșu scurs printr-o victimă pătimind
:tatăl nostru care ești în frig
într-o împărăție vinovată de iubire
spectacol e numai roata pâinii
străpunsă de spițele zilelor înnoptate
de spițele nopților zorite spre tron,
izbăvește-mă de mine însumi!

(doamnă de sare
cum vîi tu prin rouă
de parcă ai picta ouă
cu tălpile!)

6. în veșmântul cernit sunt mai înalt
decât voi toți - un mire privind peste
clepsidrele nunții;

el e un poet al ninsorilor, o pasăre
în primejdie cu biografia vestită de nori
spun despre puținul meu armurile revoltate
pe câmp
le aud șuieratul de șarpe prădat
și-mi fac metanoia curată
în cenușa tuturor cărților arse
sămănătorului de semeni semințele
invocându-i.

7. în rănilor care putrezesc ar trebui să
mi se spulbere ochiul,
stelele care leagă oase de oase, sângele
bolborosind din părinți în copii
fără columnă
nu se odihnesc în iluzie
cum sufletul printr-o fisură de carne

intră-n exil
e de știut, nu în ce strălucire ori noapte
se pierde

iarăși străin stau la poartă
raiul necuvântătoarelor, dă-mi-l!...

8. fiecare zi e-o limbă străină;
îți pipăi trupul ca pe-o hrană pe care
mereu o pui deoparte
e un rău căruia îi amâi prietenia.
dimineața - începutul dilemei
te găsește iar fără martori:
o zeamă turbure între frișcă și zaț
este viața
spui adâncindu-te-n luciditatea de var
ciocanele orbului bat duioșia
pribeagă prin munți
căruțele duc de sub turn poezii, proză.

9. odihnește-te roabă
îi zic inimii degetele petrecându-mi peste
roiul ei de pleoape
ea tremură ca lupoanca suptă de înfometate
păduri
sfarmă surde pietrele planetei,
sanctifică neantul rezumat în plutire.
tot ce e trebuie dizolvat
în refugiu,
antiteza cerului nou, ambiguitatea care
dă greutate flăcării în reculegere
inversează enumerația în gol.

10. evadați cei bântuiți de viziuni
sunt îngerii striviți de nopți paralele
ori ai beatitudinii magi pârjolind
religii străine?
plane în stoluri peste grădinile
fără inscripții,
singurătăți în diez
pe capul bolnav coroană e nebunia.

11. numai în vis este ceea ce vrei.
dezlegați câinii latră sub nori
împetrițată de răni resemnarea,
armuri pe care le spală de rugină
viscolul în câmp sunt zilele duse
îndelung le privești, nimic nu-ți amintește
că în aceste cămăși de sârmă
ar fi locuit cândva trupuri...

miodrag bulatović: AMANTUL MORȚIL PE URMELE LUI VLAD ȚEPEȘ (VII)

Născut sub un soare sângeri

Jurământul feciorilor
în fața părintelui lor

În drumul lor spre sud, tatăl Dracula nu le-a putut înfățișa fiilor săi primejdia care-i paște nu doar pe ei, valahii, ci pe toți creștinii. Nu le-a putut spune că, probabil, avea să-i lase ca ostateci la curtea fiorosului sultan Murat al II-lea.

În drumul lor spre sud, la tăiere, băieții îi vor jura părintelui lor că vor rămâne feciorii și cuviincioși, că nu se vor dezlipi unul de altul și că nu vor păta obrazul cinstit al viteazului lor tată. Tatăl plângea împăcat cu sine, îngânând că nu există pe pământ un părinte mai fericit ca el.

Cântecul valah mai zice cât de înălțător este să domnești peste un popor cu asemenea creștini. Ceea ce, în parte, era întocmai. Fiul cel mare, dârz și puternic, va fi și va rămâne neînfrânt, fiul cel mic, însă, se va lăsa ademenit de dezmierdările nerușinate ale turcilor.

Și de ce să n-o spunem, Radu cel Frumos era cel mai chipeș băiat dintre toți tinerii racolați de Murat al II-lea, care, curând, avea

să devină amanta publică a unui tânăr de vază. Și cât ar părea de incredibil, tânărul căruia îi va cuceri inima și trupul frumosului Radu, nu va fi altul decât Mahomed Cuceritorul de mai târziu, una dintre cele mai fabuloase personalități militare și politice ale Imperiului Otoman.

Legenda spune că Mahomed s-ar fi dat și la fratele mai mare, ieșindu-i în față gol-goluț. Vlad Țepeș nu numai că l-ar fi respins, dar, în credința poporului, i-ar fi mutat fălcile din loc. Există chiar o gravură cu Mahomed care, cu o falcă într-o parte, ține o floare în mână, zâmbind dragăstos.

Un miracol de vitejie

istoria l-a cam luat în răspăr pe aprigul Vlad, care, respingând atât de brutal avansurile celui care avea să ajungă...?

Cam șase ani ar fi urmat aceeași școală băieții noștri. Se preda greaca, latina, araba, aproape că nu era un popor ce nu-și avea acolo

un reprezentant. Fiind chiar și evrei, negri, arabi, slavi.

O cronică românească de circulație mondială, citată deseori și la noi, spune că în acel spurcatlîc ar fi fost și băieți sârbi și greci. Relatările sunt absolut scandaloase: dascălii aveau căderea să întrețină relații homosexuale cu învățăceii, luându-i chiar la rând. Dădeai de ei la tot pasul, pe după latrine, care erau cu sutele. Fiecare putea cu oricine, numai să nu se închidă cercul. Întâietate aveau dascălii și administratorii. Învățăceii erau astfel inițiați, pentru ca atunci când aveau să crească și să ajungă cuceritori, să știe să-i pervertească pe învinși.

Dacă e să dăm crezare legendei, unul dintre puținii care n-au pledat în pederlîcul otoman, ar fi fost un băiat zdravăn, chipeș și tare fălos, cu dinți ascuțiți.

Vlad Țepeș, de pe atunci un miracol de vitejie, nu avea pe nimeni mai apropiat decât pe fratele său. Când erau în drum spre granița turcească, tatăl și fiii întâlneau o familie de armeni tare nevoiașă. Un băiețuș, abia mijându-i tiuleciile, de-un leat cu Vlad, se va alătura viitorilor învățăcei.

Eroul nostru, Vlad, nu s-ar mai fi dezlipit de lângă sora armeanului. I-a mărturisit iubire veșnică, iar fata, printre suspine, i-a spus că avea să-l aștepte, așa cum este credința în basmele armene, până în mormânt și după moarte.

migrația cuvintelor

CUVINTE ÎMPRUMUTATE/
CUVINTE STRĂINE (II)

de MARIANA PLOAE-HANGANU

Poate trăsătura cea mai importantă a lexicului majorității limbilor de astăzi este împrumutul masiv de cuvinte englezești. Cum spunea un gramatician francez "anglomania a făcut un deserviciu imens purității limbii". O parte din numeroasele anglicisme existente și în limba noastră sunt justificate de cauze nonlingvistice: mediatizarea, mijloacele de comunicare în masă și transferul de tehnologie. Unele dintre aceste cuvinte englezești trec printr-o adaptare fie fonetică, fie morfologică, fie de ambele feluri, conforme normelor standard ale limbii române; o mare parte însă continuă să existe sub formă și conținut străin pentru vorbitori. În timp ce **box**, **cowboy**, **scotch**, **speech** au intrat în limbă cu forma corectă sau cu ortografie românească (întâlnim **scoci**, **viski**, **spici**), există cuvinte ca **offset**, **leasing**, **payback**,

background etc., ale căror sensuri sunt cunoscute doar de specialiști sau de cunoscători de limbă engleză. Sunt cuvinte precum **week-end** sau **supermarket** care se mențin la stadiul de anglicisme, dar pentru care s-au creat prin calc semantic, corespondente românești: **sfârșit de săptămână** sau **supermagazin**.

Anglomaniei - care așa cum am spus - a cuprins majoritatea idiomurilor moderne, i s-a opus într-o formă explicită și oficială doar guvernul Franței. Există o tentativă din partea acestuia, deși etichetată drept "naționalistă", de a proteja sistemul limbii franceze, tentativă care nu a servit de exemplu apărătorilor limbii române. Această reacție a guvernului francez s-a manifestat pentru prima oară în 1973 când, în „Journal officiel de la République Française“ se indicau aproape 500 de cuvinte care trebuiau înlocuite de cuvinte franceze.

Problema care rămâne este însă dacă un guvern poate stopa tendința unui popor, oricare ar fi el, care atunci când vede sau pricepe lumea "împumută ochii" altor popoare. Ne întoarcem la aceeași problemă pe care am mai atins-o și cu alte prilejuri; ne confruntăm de fapt cu situația în care avem pe de o parte, o cultură dominantă, exportatoare și pe de altă parte, altă țară, alt popor, alt sistem lingvistic care, în calitate de importator cultural, își pierde încrederea în sine. Împrumuturile și cuvintele străine n-ar trebui utilizate fără discernământ și fără măsură. Nu vrem să spunem prin aceasta că nu ar trebui admise în cadrul sistemului limbii noastre sau ale altor limbi, în special împrumuturile terminologice prin transfer științific și tehnologic. Vrem să spunem însă că dacă există într-o primă etapă **necesitatea** de a introduce în limbă împrumuturi sau cuvinte străine, trebuie obligatoriu ca, într-o a doua etapă, să existe **curajul** traducătorilor și terminologilor care, lucrând individual sau în comisii naționale, să concretizeze, o traducere literară (calc) sau nonliterară (perifraze, neologisme) a acestor împrumuturi sau cuvinte străine.

LIRICĂ PREMONITORIE

Numele lui Ilie Motrescu rămâne, din păcate, unul ce ar fi putut fi al unui mare poet român. A trăit însă foarte puțin și a murit în împrejurări dintre cele mai tragice, dispariția sa prematură, în 1969, la numai 27 de ani, fiind, pare-se, opera băieților blonzi și cu ochi albaștri ai KGB-ului din Cernăuți, oraș în care tânărul bucovinean lucra ca redactor la secția de literatură a ziarului „Zorile Bucovinei”.

Volumul său, **Hora vieții**, cuprinzând deopotrivă o parte din versurile și din publicistica promițătorului literat, a apărut prin grija lui Ion Tîbuleac, depozitarul timp de 30 de ani al manuscriselor poetului pescuit din apele tulburi ale Prutului și înmormântat incognito într-un cimitir din Cernăuți, reînhumat mai apoi în satul natal, Crasna-Putnei. Două sunt editurile care girează apariția volumului și anume: Augusta din Timișoara și Alexandru cel Bun din Cernăuți, fără specificarea însă a anului de venire pe lume, dar care e destul de recent, poate chiar cel de față. Cartea e generos prefațată de Mihai Cimpoi, poetul fiind evocat, în final, de confrăți precum Vasile Levițki, Pavel Pelin, Dumitru Covaliuc, Valeriu Butnaru, Arcadie Suceveanu, Adrian Dinu Rachieru, Vasile Tărbățeanu, Ilie T. Zegrea, Virgiliu Topa Traianus și, firește, întocmitorul ediției, Ion Tîbuleac.

Ne vom opri în rândurile de față asupra poeziilor lui Ion Motrescu, poezii vertebrale de un sentiment tragic al revelației perpetue a condiției sale vulnerabile, „înta/ în care se împlântă vorbele rele“, a reticenței față de iubire pentru că de timpuriu i-a fost dat să guste din cupa amară a trădării.

Filonul folcloric, via Eminescu, e destul de

puternic în creația lui Ion Motrescu: „Toate sunt așa cum sunt/ plămădite din pământ./ Po-leite-n colb de stele./ Botezate-n nume sfânt// Toate sunt cum se făcură/ pentru dragoste și ură./ pentru zâmbet și alean/ semnele din veac în an// Toate-ncearcă a vedea/ chip frumos în apa mea:/ fața apelor lucie./ precum mi se-ndeamnă mie:/ chipul apelor zbârcit./ universul s-a sluit“ (**Canonul I**). Există în poezia lui Ion Motrescu o natură imuabilă, cu legi mai presus de vrerea și de dorința omului, acesta din urmă cel mai adesea efemer, resemnat la modul miotic, slab, culpabilizabil oricând. Frecvente sunt însă și situațiile când poetul se revoltă împotriva fatumului existențial într-o lume întru totul relativă și în care, deci, totu-i posibil (**Degeaba mă înșelați...**). Inamicul poetului e mai întotdeauna timpul ce, nesătul și hapsân, îl spoliază de speranțe (**Lira ploii**). Reîntoarcerea în izbucnirile florale ale firii rimează cu un adevărat miracol: „Privesc miracolul, ciresul plin de floare./ edenul alb mă-mbată și mă doare.../ De ce n-aș fi un pui de ciresar./ din pui plâpând să mă înstrun puiandru./ să-nfrunt vântoasele, să dau în floare./ să port pe umeri păsări călătoare./ să ard ca purpura, să mă despoi de foi./ în primăvară nouă să-ncerc fioruri noi./ Ca el aș vrea să ard și să renasc./ decât un veac interminabil să adast/ sfârșitul fără de cenușă.../ Ce-i voi răspunde când mi-o fi la ușă“? (**Argint**). Ca și: „dacă mai supraviețuiesc/ după noaptea de cataclism./ am să mai revin cu dragostea primară/ pentru aer și soare./ ca după o boală/ plină de halucinații/ și de coșmaruri./ Am să mai revin până la declin./ am să mai vin./ sau mai sărac de neliniști/ sau mai plin./ ori tânăr, ori mai senin./ ori mai strivit de

venin./ ca un câine prăpădit/ și credincios am să vin./ ori ca un print/ fără păs și stăpân pe destin“ (**Dacă mai supraviețuiesc**).

Ion Motrescu suferă de un complex al lucidității oraculare și, în singurătatea lui imensă, se-ndoiește rând pe rând, de credința tatălui cum că fiul acestuia s-ar fi născut într-o zodie bună (nu altfel gândise mama lui Labiș). Ruperea de *pater castrator* e categorică și amenințătoare: „Dacă mai repeți și-acum/ că zodia mea mi-au dat-o zeei./ nu-ți mai țin de urît/ mă duc să petrec cu mișei./ Mă întorc la lumina/ și la pământul ce mi l-ai lăsat/ Prin fătul mamei, blestem și păcat./ Nu te mai plâng./ nu te mai pomenesc./ Am o moarte și eu și vreau s-o trăiesc“ (**Zodie bună**). Mai duios se arată poetul față de mamă. Forța premonitoare, prezentă în multe poeme, e de-a dreptul covârșitoare în **A fost o înșelare**: „A fost o înșelare./ mamă./ când ai crezut/ că o să ai un fiu/ care să nu te părească.../ Odată cu nașterea mea/ te-ai expus durerii/ care avea să vină/ mai târziu./ M-ai născut ca să mă pierzi“. Iată încă un exemplu, din poezia titulară a volumului unde tensiunea premonitoare e mai mult decât tulburătoare: „Puterea vieții fierbe/ în clocot spumegând!/ De-odată-ntoarcem ochii/ și vre-rile-n pământ/ Ne ducem.../ - Cale bună, bărbă-tule voinic!/ - Din darurile noastre n-am moș-tenit nimic./ - Să ne-auzim de bine, flăcăule frumos!/ - Vă mulțumesc de moarte, petreceți sănătoși“.

Hora vieții e recuperarea unui zbor poetic frânt înainte de zenit, ca și cel labișian, după cum pe bună dreptate observă prefațatorul, asocierea celor doi poeți care s-au plămădit din același lut bucovinean tăiat arbitrar de o frontieră nefastă, fiind nu doar una de destin me-teoric, ci și de ardere de tot într-un topos abisal. Câteva poeme antologice pot fi oricând des-prinse din cartea celui ce ar fi devenit cu siguranță un nume de referință în literatura română, dacă timpul *politic* ar mai fi avut răbdare cu el.

Romanul **Cartea iubirii** (Editura Ex Ponto, Constanța, 2000), al poetei Emilia Dabu, trebuie citit (pentru că așa a fost scris) într-un registru basmic, oniric chiar, prin spuma albă a realității efervescente, cu o cheie (pierdută) SF, dacă e să luăm în calcul introducerile capitolelor în care se avansează, seducătoare, ideea că forțe dumnezeiesc-extraterestre conlucrează la a-i inocula fericire inteligentului popor român atât de năpăstuit de alte forțe oculte.

Cartea este o meditație despre libertatea in-sului superior, în general, și a emancipării femeii, în particular. Ca protagonistă, pianista de excepție Azaria Solteris e mereu pusă în situația de a opta între a-și păstra independența creatoare și interrelațională și a se lăsa capturată în cușca conjugală de diverși pretendenți care-i râvnesc numele, gloria, corpul, frumusețea fizică, dar nici unul în măsura în care ar merita-o și i s-ar lăsa și ei neștirbit dreptul la inițiativă, dreptul de a acționa în numele iubirii, spiritul, sufletul, credința. Altfel spus, actantei îi repugnă ipostaza de *obiect* care stâr-nește pasiuni pustiitoare jumelate invariabil cu

fulgerătoare și deloc controlate cereri în căsătorie, fie că-i vorba de procurorul Mihnea, de prințul Romanescu, de directorul de teatru Mihai Stoenescu, de pictorul Agapis, ori de ambasadorul Andrei. În ce măsură atingerea fericirii personale înseamnă nefericirea altora? Cum poate fi păstrată puritatea sufletească în afara maculării corporale? În ce măsură plon-jarea în infern purifică? La ce subterfugii trebuie să recurgă o persoană publică spre a-și conserva intactă grădina ei intimă secretă? Iată doar câteva necunoscute pe care incitantul mini-roman poetic al Emiliei Dabu le pune în ecuații ingenioase și sugerează soluții cu nimic mai prejos ori sub așteptările celor ce-au cunoscut-o pe ființa cu suflet enorm care sem-

nează această carte.

Prilejuind imaginar incitante excursii culturale prin Europa, **Cartea iubirii** ar putea oricând sta la baza scenariului pentru un film, pe cât de alert, pe atât de feeric. Cenușăreasa va fi avut dintotdeauna o soră mai mică a cărei poveste nu s-a încumetat nimeni să ne-o spună până acum, de nu cumva vom fi avut noi degetele în urechi spre a contracara cât de cât țipe-tele expresioniste ale veacului care se varsă, iată, la fel de violent în cel care-i postmerge nepăsător și rece?

Pagină realizată de

Ion Roșioru

CARTEA IUBIRII

Profesorul Tudor Cățineanu este cel dintâi filosof român care, pe urmele lui D.D. Roșca, a introdus pe piața noastră de idei ceea ce am putea defini ca fiind logica lui *și-și*. Nu era vorba de una din consecințele dialecticii hegeliene care conservă (termenii unei contradicții), dar și suprimă (contradicția) într-o sinteză (concept și realitate cu teme rațional). Dimpotrivă, era vorba de complexitatea inextricabilă a tezei următoare: „Existența este și rațională, și irațională“.

Analiza acestui *și-și* a luat forma unei cărți care a fost publicată în 1984. **Structura unei sinteze filosofice** (Dacia, Cluj) a fost onorată cu premiul Academiei Române.

Cam în aceeași perioadă, la Paris, cosmologul cuantist Basarab Nicolescu introducea în discuție, pe urmele lui Ștefan Lupașcu, o logică a terțului inclus. Cartea sa, **Nous, la particule et le monde**, a primit premiul Academiei Franceze în 1986.

Din perspectiva de tip ierarhic a nivelurilor de Realitate și a nivelurilor de percepție, așa cum este regândit de Basarab Nicolescu, terțul inclus apare ca unul care operează între continuitatea rațională și discontinuitatea extrarațională a nivelurilor existenței.

Din această perspectivă, logica însăși nu mai operează pe orizontala unuia și aceluiași nivel de existență, ci pe verticala (superior-inferior) a manifestării cosmice. Drept care o critică terțitară a *și-și*-ului lui D.D. Roșca are a-i reproșa acestuia că reduce superiorul la inferior; dat fiind că aparențele iraționalului au a se dovedi manifestări ale suprarationalului.

Profesorul Tudor Cățineanu revine azi în prim-plan cu o nouă analiză a *și-și*-ului. Este aplicată, de astă dată, pe inextricabilul antinomiei eminesciene și finit, și infinit. Vezi **Antinomia eminesciană. Echilibru și dezagregare**, Sinapsa, București, 2002.

Gândul de fundal al **Antinomiei eminesciene** stă pe constatarea unui fapt istoricește atestabil: și Eminescu, și Cantor, și Hilbert, și Gödel au încercat să rezolve enigma finit-infinit și au sfârșit în dezagregare mentală. Iar

Desene semnate de
Constantin Hrehor

ZERO ȘI INFINITUL

de IOAN BUDUCA

gândirea pusă în relief pe acest fundal este următoarea: dacă Hegel a gândit că teza Ființă și antiteza Neființă ce se echilibrează în sinteza Devenire, care ar fi punerea termenilor în cazul Finit-Infinit? Tudor Cățineanu îl urmează pe Eminescu, care pare a-l urma pe Hegel, cu această punere: Finit-Transfinit = Infinit.

Este limpede că, în felul acesta, Infinit devine de ne-gândit, de necontemplat. Poate dezagrega unitatea logică a oricărei minți.

Întrebarea ar fi, firește, ce e de făcut? Cum ar putea fi Infinitul obiect al unui gând logic întemeiat?

Răspunsul există. A fost dat de matematicienii care s-au întrebat în baza cărei logici poate fi gândit numărul 1. Iată răspunsul: orice număr ridicat la puterea zero este 1, îl dă pe 1. De pildă: numărul Infinit ridicat la puterea zero devine 1, este 1.

Revelația din implicitul acestei dogme matematice este cu adevărat revelaționară: Infinitul este cuprins în Finit. Viceversa fiind de negândit. Viceversa e răul gândirii. Viceversa este falsul Satana cu chip matematic. Legiune de chipuri.

Eminescu ar fi rezolvat antinomia care l-a răpus dacă ar fi reușit să o dizolve. Dar în ce să dizolve Infinitul dacă dizolvantul logic $A=A$ nu funcționează din moment ce matematica spune că Infinit la puterea Infinit dă tot Infinit?

Răspunsul la problema rezolvării prin dizolvare nu are cum să fie logic. El este cosmologic.

Punerea bună a termenilor din schema hegeliană pare a fi următoarea: Zero - Infinit = Finit. Relația pare a fi gândită pe verticala transcendenței: Infinit la puterea Zero este ceva Finit.

Altfel spus, pe verticala spiralată a cosmologicului, Zero = Infinit. Zero = Nimicul celor create. Zero = Infinitul celor necreate. Infinitul celor necreate = Infinitul celor create. Nimicul celor create = Nimicul celor necreate: Ultima egalitate este Falsul: În „lumea“ celor necreate nu poate exista Nimicul pentru că nimic nu există acolo. „Acolo“ ce-i? Acolo ce „există“? „Acolo“ e locul fără loc și timpul fără timp. Sacrul. Terțul Inclus. Izvorul Existenței. Care picătură de apă este izvorul? Firește că izvorul nu e apa, ci ivirea ei. *Lichtung*, zicea Heidegger.

Între Infinitul celor necreate și încă - Nimicul celor create se află Spărtura Cosmogonică.

„Acolo“, în intervalul dintre Nonmanifestare și Manifestare, abia „acolo“ mintea se află cu adevărat în fața de-negânditului cel

non-satanic. „Acolo“ nu e număr. „Acolo“ nu se ivesc aporii, pentru că acolo nici mintea nu s-a ivit încă. Acolo dizolvantul logic $A = A$ este de natură cosmogonică: Infinitul celor necreate (Zero) este egal cu încă Nimicul celor ce vor fi create. Apoi? Apoi, Infinitul celor create poate fi gândit ca Zero.

Și în spărtura Cosmogonică? „Acolo“ se va naște Spiritul. Intellectul. Care se va face minte și ego pentru ca ego-ul să se facă mai apoi Spirit: Născut, iar nu făcut? Ce înseamnă asta? Atâta doar că, iată, s-a ivit izvorul. Abia apoi se va ivi și apa. Apa trece, pietrele rămân. Înseamnă că pietrele simbolizează infinitatea celor necreate. Iar apa, infinita devenire a celor create. Care devenire este totuși ceva finit, căci, acum, suntem ținuți de punerea non-satanică a termenilor: Zero - Infinit = Finit. Orice număr ridicat la puterea Zero este 1. Infinit este un număr, iar nu o imagine cosmologică. Nici mă-

car una a inextricabilei complexități; care, nelimitată fiind, este, totuși, finită. De ce? Pentru că, iată, cântărită din afara sa, din afara atracțiilor și repulsiilor gravitaționale, masa cosmică apare egală cu Zero.

Cosmologia din ecuația Zero = Infinit (Zero - Infinit = Finit) era chiar cea vedantină, pe care Eminescu o știa prin Schopenhauer. O știa dar... nu știa să o gândească.

Dacă avem, față în față, față către față, NonManifestarea și Manifestarea (cele necreate și cele create) ce avem: $A = A$ sau $A = \text{non}A$? Și una, și alta. Și, și. Nici, nici. Și-și = Nici-nici. Aici e „locul“ logic al Terțului Inclus. Care nu poate fi număr. Dar poate fi imaginat ca Infinit.

PRIN TEATRU

de MARIA LAIU

Câți oameni de teatru știu oare că, la Focșani, s-au desfășurat douăzeci de ediții ale unui festival numit STEF - adică Stagiunea Teatrală a Elevilor Focșăneni (uneori cu "V" la final, însemnând "Vrânceni")? Mai mult de zece licee intră în concurs arătându-și elevii cei mai talentați, care, pentru o zi, devin vedete. O euforie demnă de cele mai puternice competiții îi animă pe elevi și pe profesori, unicul ideal al acelor zile fiind de a demonstra că sunt cei mai buni. Am fost, pentru a doua oară, onorată să fac parte din juriu (întotdeauna format din profesioniști: regizori, actori, cronicari dramatici). Pot spune că, în acest an, revelația manifestării nu a constituit-o evoluția școlărilor, adesea sublimă (prin candoare și râvnă), ci recunoașterea în unicul organizator al festivalului, directorul Casei de Cultură a Sindicatelor "Leopoldina Bălănușă", Aurel Oborocea, a unui om de o deosebită calitate umană și profesională. Gazdă desăvârșită, discretă, dar întotdeauna prezentă când era nevoie de ceva, a reușit să facă din STEF-ul acestui an o adevărată sărbătoare. În cele patru zile cât a durat evenimentul nu s-a petrecut nici un incident. Tinerețea își făcea simțită prezența sub diferite chipuri. La fiecare reprezentație sala era plină cu juri reprezentanți ai liceului aflat în concurs. Zgomote, țipete, fluierări (ca pe stadion) - încetau, ca prin farmec, o dată cu ridicarea cortinei. Profesorii îi vegheau cu decență din umbră. Regizorii (în mare parte

actori ai Teatrului Municipal din Focșani, unii dintre ei trecând, cu ani în urmă, prin STEF) aveau emoții la fel de mari ca și concurenții. Spiritul de competiție făcea ca atmosfera să fie vie, frenetică.

M-a impresionat în mod deosebit, cum spuneam, felul în care un singur om (și, firește, ajutoarele sale, angajații Casei de Cultură) a reușit, după vreo trei ani de întrerupere, să reia firul unei manifestări cu adevărat inedită în România. I-a convins cu tenacitate pe directorii unor licee preocupate mai ales de performanțele educaționale să se implice și în acest gen de manifestări. I-a convins că teatrul este tot o formă de educație, mai sofisticată, dar cu rezultate pe termen lung. A trecut cu ușurință peste indiferența Inspectoratului Școlar, preocupându-se mai ales de atragerea cadrelor didactice, direct implicate în formarea personalității elevilor. Rezultatul a fost pe măsură: unsprezece licee, cu cele mai diverse specializări (Colegiul Național Unirea, Colegiul Național "Al.I. Cuza", Colegiul Economic, Liceul Nr. 5, Liceul de Muzică și Arte, Liceul Nr. 6, Liceul Nr. 2, Liceul Nr. 4, Liceul Sportiv, Liceul de Electrotehnică, Liceul "Ioan Slavici" din Panciu) au ieșit la rampă, cele mai multe trecând binișor de stadiul lucrului improvizat. Am apreciat, cu deosebire, spectacolul împlinit al Liceului Nr. 5, cu **Shakespeare adus la... limită** (după **Visul unei nopți de vară**), în regia Olimpiei Săpunaru, coerent alcătuit, cu muzică,

aurel oborocea

dans, decor, costume, dar, mai ales cuprinzând acele elemente care ar trebui să constituie motivația existenței STEF-ului: dezinvoltură, candoare, vorbire clară, gesturi studiate, relații între personaje. O bucurie să joace, o bucurie să-i privești pe acei elevi care au învățat, lucru esențial, să comunice.

M-a bucurat prezența unor licee ce par a departe de o educație umanistă, cum e Liceul Sportiv, de pildă.

S-ar putea ca nici unul dintre elevii văzuți de noi pe scenă să nu devină actor. Menirea manifestării, după cum au declarat și profesorii, și Aurel Oborocea, este aceea de a apela și la alte modalități educaționale; prin teatru, după cum se știe, spiritul se dezinhibă, devine liber, se învață rostirea, se învață cum se poartă un costum, cum să te miști cu eleganță..

Sperăm ca această ediție, evident reușită, să nu rămână unică în istoria STEF-ului, iar Aurel Oborocea să aibă puterea de a merge mai departe, convingând forurile locale, inspectoratul școlar... să dea o mai mare atenție unor manifestări de acest fel.

cinema

COȘMARUL NEPOCĂINȚEI

de ELENA DULGHERU

Incontestabil, ultimul film al lui Lucian Pintilie a constituit senzația Festivalului de Film European, tocmai încheiat la București. Realizat în coproducție româno-franceză după cartea Doinei Jela **Drumul Damascului**, terminat în 2001 și prezentat în selecție oficială la Veneția în același an, **După-amiaza unui torționar** ajunge, în sfârșit, și în România, unde este întâmpinat (în sălile de cinema, ca și în presă) ca o adevărată sărbătoare; o sărbătoare caustică, autodemascatoare, întrucât marele regizor nu se dezmințe. Sub aspect ideatic, Lucian Pintilie rămâne întotdeauna egal cu sine însuși.

Ca și **Prea târziu**, ca și **Balanța ori Terminus paradis**, **După-amiaza unui torționar** ridică un deget acuzator asupra realității socio-politice românești de după '89, pe care o sondează, căutând cu disperare o schimbare de

mentalitate la nivel național, o conștientizare a culpei colective, o rupere cu trecutul (comunism), pe care nu le găsește. Toate pot fi privite ca filme-parabolă; mai precis, urmărind un traseu narativ mai mult sau mai puțin complicat (eventual, minimal), parcurs de un grup de personaje-reper, un fel de "concentrat de realitate românească" (în viziunea regizorului), toate aceste filme gravitează în jurul unui topos-simbol (ca spațiul subteran al *subomului* din **Prea târziu** ori ca stejarul **Balanței**, devenit, printr-o amară inversiune semantică, stejarul torționarului, *pom al răului*). Acest topos-simbol, un fel de "piață rea" inexorabilă atrage atât firele narrative, cât și personajele, forțându-le să iasă din zona cvasi-jurnalistică din care sunt extrase, pentru a irumpe în parabolă politică.

Pintilie investighează universul damnării în

gheie grotescă (lacrimile, căința, disperarea "fizică" aparțin unui alt timp, timpul fatidic al desfășurării tragediei, fiind înlocuite, într-un prezent amoral al rememorării mecanice, de un umor sinistru de extracție infernală, familiar pentru teatrul absurdului). Infernul persistă, trecerea timpului nu schimbă decât cheia de lectură, dar fără a aduce ispășirea, pentru că sufletele actanților implicați (călău, victimă, martorul mărturisirii) nu reușesc să se miște.

Iar dacă, pentru o clipă, gândul ne va duce spre o paralelă cu **Căința** lui Abuladze, va trebui să ne retragem: cele două capodopere aparțin unor universuri spirituale diferite, eventual, subiacente. **Căința** este un film politic și, în același timp, religios, în care conștientizarea culpei este urmată de dorința imperioasă a ispășirii: metanoia se produce, socialul irumpe în metafizic. **După-amiaza unui torționar** (ca și toate filmele lui Pintilie, în genere) rămâne axat în social, refuză religiosul, cel mult îl se-sizează indiferent și, cel mai adesea, ironic (vezi și afixul, extras dintr-un cadru al filmului) - ironie amară, în descendența reflecției existențialiste, ce dă mărturie de neîncrederea față de intervenția divinității într-o lume damnată.

COMUNICAT

În ședința Comitetului Director al UR din 15 mai 2002 s-a discutat problema decernării premiilor UR pentru literatură pe anul 2001. Decernarea premiilor va avea loc luni, 17 iunie. Premiile vor fi acordate de un juriu condus de criticul Gabriel Dimisianu. Comitetul Director a acordat, prin vot deschis, Premiul Național de literatură, Premiul Opera

Omnia, patru Premii Speciale pentru întreaga activitate și Premiul pentru traducerea literaturii române în străinătate.

Pentru Premiul Național de literatură au candidat: Constantin Ciopraga, Nicolae Manolescu, D.R. Popescu, Gabriela Melinescu, Alexandru George, Eugen Simion, Emil Brumar, Cezar Ivănescu și Ana Blandiana.

Premiul Național pentru literatură a fost obținut de Nicolae Manolescu.

Pentru Premiul Opera Omnia au fost propuși: Ana Blandiana, D.R. Popescu, Cezar Ivănescu și Constantin Ciopraga. Pentru Premiul Opera Omnia a fost preferată Ana Blandiana.

Premiile Speciale pentru întreaga activitate au fost atribuite lui Spiridon Vangheli, Alexandru George, Aurel Mihale și doamnei Antoaneta Ralian.

Premiul pentru Traducerea literaturii române în străinătate a fost acordat doamnei Brenda Walker și domnului Stelian Apostolescu pentru versiunea în limba engleză a operei poetice a lui Blaga.

Festivalul „Antares“

Serile literare ale revistei „Antares“ (director Corneliu Antoniu) au prilejuit cititorilor din Galați și Brăila întâlniri cu scriitorii din Paris, București, Focșani, Brașov și, firește, din orașele dunărene. Au avut loc dezbateri literare, s-au recitat poezii, s-au lansat cărți. Nu au lipsit premiile, atât de mult

așteptate de toți creatorii. Iată-le:

- Premiul Opera Omnia: Fănuș Neagu.
- Premiul pentru Teatru: George Astaloș.
- Premiul pentru Critică literară și eseu: Andrei Grigor.
- Premiul pentru debut - poezie: Sanda Panait pentru volumul **Fulgerul de nisip**.

știri * știri

Comitetul Director a stabilit condițiile de sejur la Casa de Odihnă „Zaharia Stancu“ de la Neptun:

- cazare: 325.000 lei/zi (garsonieră); 410.000 lei/zi (apartament);
- masă: 250.000 lei/zi/persoană;

150.000 lei/zi/copil;

Pentru nemembri ai UR:

- cazare: 400.000 lei/zi (garsonieră); 510.000 lei/zi (apartament);

- masă: 250.000 lei/zi/persoană; 150.000 lei/zi/copil;

Pentru membri UR din Basarabia:

- cazare: 250.000 lei/zi (garsonieră);
- masă: 250.000 lei/zi/persoană;

150.000 lei/zi/copil;

Pentru Casa de odihnă de la Valea Vinului:

- cazare: 100.000 lei/zi/pat;
- masă: 180.000 lei/zi/persoană;

100.000 lei/zi/copil;

Pentru nemembri ai UR:

- cazare: 150.000 lei/zi/pat;
- masă: 180.000 lei/zi/persoană;

150.000 lei/zi/copil;

Pentru Casa de Odihnă de la Sovata:

- cazare: 100.000 lei/zi/pat;
- fără masă;

Pentru Casa de odihnă de la Călimănești:

- cazare: 100.000 lei/zi/pat;
- fără masă;
- Pentru nemembri ai UR:
- cazare: 150.000 lei/zi/pat;
- fără masă;

În luna iunie va avea loc la Chișinău simpozionul „Noi și Caragiale“. Plecarea 19 iunie, întoarcerea în 22 iunie. Delegația UR (George Genoiu, Mircea Ghițulescu, Al. Condeescu, Horia Gârbea, Ștefan Oprea, Mircea Albușescu) a fost aprobată în aceeași ședință a Comitetului Director.

PEN Clubul Român solicită decontarea cheltuielilor de transport la București a 14 scriitorii din provincie și cazarea la București a 5 scriitorii, plus 2 membri ai PEN Club din Basarabia. Comitetul Director aprobă cheltuielile de 18 milioane solicitate de PEN Clubul Român.

S-a aprobat colaborarea cu ziarul „Ziua“ pentru realizarea în fiecare miercuri la orele 18,00 a Cenaclului literar Euridice și a suplimentului literar al ziarului „Ziua“.

Domnul Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova a cerut ca revista „Basarabia“, finanțată de UR, să își schimbe denumirea în „Viața Basarabiei“. Revista va apărea sub egida Uniunii Scriitorilor din România și a Uniunii Scriitorilor din Basarabia.

Concursul Național de Literatură „Vreme trece, vreme vine...“, ediția a III-a

Teatrul Vechi „Mihai Eminescu“ din Oravița, Centrul de Studii Bănățene „Sim. Sam. Moldovan“, Salonul de Literatură, Arte și Istorie și Cenaclul „Antoniou Franz“ organizează, la 15 iunie 2002, ediția a III-a a Concursului Național de Literatură „Vreme trece, vreme vine...“. Manuscrisele - eseu, critică și istorie literară abordând creația lui Mihai Eminescu - se pot trimite până în data de 7 iunie 2002 pe adresa: Teatrul Vechi „Mihai Eminescu“, strada Eminescu, nr, 18, cod 1750, Oravița, județul Caraș-Severin, telefon 055/572215. Pot participa autori care încă nu au debutat în volum. Plicurile și corespondența pentru concurs se trimit respectându-se principiile din regulamentul de organizare a unor astfel de concursuri: lucrări semnate cu un motto, inclusiv la adresa expeditorului, datele personale ale concurentului aflându-se într-un alt plic închis, purtând același motto. Câștigătorul beneficiază de publicarea unui volum, în colecția „Eminescu“ a Editurii Timpul din Reșița.

germain droogenbroodt

S-a născut în 1944, la Rollegem, în partea flamandă a Belgiei. Este poet, traducător și promotor de poezie modernă internațională. A tradus douăzeci de volume de poezie germană, engleză, franceză și spaniolă, incluzând antologii ale lui Bertold Brecht, Reiner Kunze, Peter Huchel, Miguel Hernandez, José Angel Valente, Francisco Brinos și Juan Gilbert, precum și adaptări ale poeziei coreene și chineze.

Editura Point, al cărei fondator este, a publicat mai mult de șaiszeci de volume de poezie internațională. Împreună cu poeții chinezi din exil, Duo Duo și Bei Dao, a inițiat noul curent poetic neo-senzualismul. A organizat, de asemenea, Festivalul Internațional de Poezie „La Costa Poetica” („Țăr-mul Poetic”). Este consilier literar al organizației „Encuentro de Poetas, del Arco Mediterráneo” și secretar la „Congreso Mundial de Literatura”.

Opera lui poetică are multe fațete. După debutul cu *Patruzeci la perete* (*Forty at the Wall*), definită ca poezie neoromantică, a publicat *Știi tu, oare, țara?* (*Do You Know The*

Country?), un volum de poezie despre natură. Printre cărțile lui de referință se numără și *Absență palpabilă* (*Palpable Absence*), *Între buzele tale - tăcere* (*Between the Silence of Your Lips*), *Drumul* (*The Road*). Poemele lui au fost publicate în reviste literare de renume, iar autorului i s-au decernat premii pentru poezie, cum ar fi *Buckingprize*, în 1933, pentru volumul *Conversație cu cei de dincolo* (*Conversation with the hereafter*).

Din 1987, Germain Droogenbroodt locuiește în Altea, o așezare boemă și pitorescă pe țărmul Mării Mediterane. Dat fiind caracterul universal al liricii sale, poemele i-au fost traduse și publicate în paisprezece limbi, autorul fiind invitat să dea recitaluri de poezie și să țină conferințe în țări ca Republica Cehă, Slovacia, Austria, Mexic, Nepal, Egipt, China, Coreea. În Egipt, la Universitatea din Cairo, a primit titlul de „*Doctor Honoris Causa*” pentru meritele lui de poet, traducător și editor de poezie internațională.

Poem

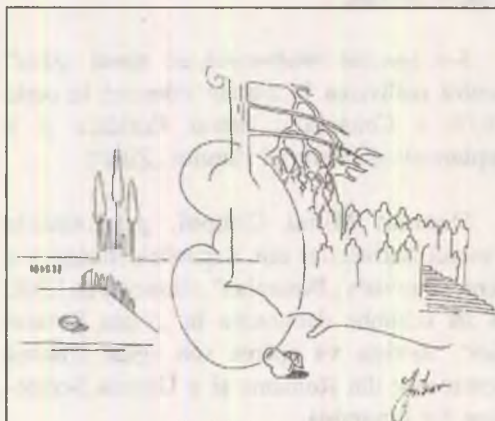
Roswitha Heiderhoff

înălțate
din fântâna primordială
a emoției
cuvintele încăpățânate
ies din rând
precum copacii
fără astâmpăr
ce-și caută
lumina

Ultimul vers

dintre toate versurile
ce s-au scris vreodată
aș vrea să fiu pentru tine
ultimul vers, ultima frază

lumina, primăvara,
viața mea palpabilă
degetele mele din satin
vor cânta pe corpul tău de fildeș
și voi dansa cu degetele tale
mângâietoare
tangouri erotice
și sevillane pasionale.
ca pe strugurii dulci ai toamnei
îți voi alege cu nesaț,

fir cu fir, tot părul
și voi străbate lacurile adânci
ale ochilor tăi,
mă voi îmbăta din scânteierile lor,
iar o dată cu nectarul gurii tale
voi răzbi în chiar propria ta viață.

Rugăciune

nu te pogorî
precum lumina
prea puternică
ce orbește ochiul
nici ca întunericul
de necuprins,
ci mai degrabă
ca spinul
ce vestește
apropierea trandafirului

Păianjenul

în cel mai întunecat
colț al serii
un păianjen la pândă:
umbrele tac,
vântul suflă
din când în când cenușa.
plăpândă, o flacăra
luminează o clipă și moare
cum moare musca ucisă
în cel mai întunecat
colț al serii

*

atunci, cuvântul se așază
întocmai cum se așază
porumbelul
istovit de atâta zbor,
însă copleșit de preaplin

Jakkavakki (pasărea dragostei)

voi intra
în templul cuvântului
voi arde acolo
tămâie pentru tine,
zeul meu pământean
și tămâia
va fi mireasma trupului tău
iar în abur fumul se destramă
și tu nu te întorci
voi fi pasărea indiană
care jelește și moare

VĂ PLACE TONITZA?

de ION CREȚU

Stendhal a oferit, secolul trecut, o definiție a romanului care, în bună măsură, rezistă și astăzi: „O oglindă plimbată de-a lungul unui drum“. Asta dacă vorbim despre romanul de extracție realistă, și trebuie să ne limităm la acest tip de roman fiindcă pe când a propus autorul lui **Roșu și Negru** definiția invocată, Huysmans încă nu scrisese **A rebours** (tradus neinspirat, după părera noastră, prin **În răspăr**) și nici Gide **Les Caves du Vatican** (**Pivnițele Vaticanului**), pentru a oferi două exemple de romane diferite din punct de vedere al concepției față de ce imaginașe Stendhal.

Potrivit lui Borges, mai ales, romanul este, ca să ne păstrăm, cel puțin parțial, în limitele aceleiași metafore, o oglindă plimbată de-a lungul unui raft de cărți, dacă nu chiar de-a lungul unei întregi biblioteci. Formula a făcut epocă și continuă să-i tenteze pe calofili, mai ales fiindcă se conferă o anumită coerență lumii literelor, care, astfel, își ajunge sie însăși.

Au existat și numeroase tentative de alimentare a romanului, a literaturii, mai scurt, prin canale - la propriu - aparent străine romanului. Ca, de pildă, arta, sugerându-se că acea lume suficientă sie însăși despre care vorbeam mai devreme nu cuprinde numai literele, cum s-ar putea crede, ci și artele, în genere. Astfel, au apărut romane inspirate din sfera muzicii, a picturii, ori a altor arte: teatrul, dansul etc. Uneori este vorba doar de un pretext, alteori de o temă, alteori, în sfârșit, doar de aluzie, suficient însă pentru a demonstra cât de „încăpătoare“ este lumea romanului. **Jean Cristoph** de Romain Rolland își trage seva din viața lui Beethoven - fără să fie, totuși, o biografie a marelui compozitor german, **Portretul lui Dorian Gray** de Oscar Wilde, apelează, chiar și generic, la pictură - de altfel, numeroase sunt titlurile care preiau termenul de „portret“ specific artei penelului: **Potretul unei doamne** (de Henry James), **Portret al artistului în tinerețe**, de James Joyce etc. Câtă muzică încapă în romanele Hortensiei Papadat-Bengescu - **Concert din muzică de Bach** - și ale lui François Sagan - **Aimez-vous Brahms** - cititorii o știu foarte bine pentru a nu mai insista.

Linton Weeks - de la „Washington Post“ - duce considerațiile mai departe pe această temă, și urmărește modul în care romancierii își iau subiectele „de pe pereții“ muzeelor. Romanele analizate sunt, fără excepție, americane, majoritatea necunoscute, sau foarte puțin cunoscute cititorului român, demonstrația nu

este însă mai puțin convingătoare. În bestsellerul ei din 1999, **Girl with a Pearl Earring**, afirmă autorul, Tracy Chevalier a imaginat ceea ce l-ar fi stârnit pe Johannes Vermeer să immortalizeze o atrăgătoare fată în casă cu ochi negri. Tot în 1999, **The Music Lesson** de Katharine Weber s-a inspirat tot dintr-o pânză de Vermeer, iar Susan Vreeland nu a făcut altfel când a recurs - din nou - la Vermeer pentru romanul ei, **Girl in Hacinth Blue**. Să fie oare, vorba, aici, despre influența lui Marcel Proust, cu adorația lui mărturisită față de maestrul olandez? Alexander Theroux a analizat cu minuțiozitate în **Culorile primare** - studiu discutat de noi în „Luceafărul“ - influența/ocurența culorilor primare în literatură, printre altele. Iată cum evocă Theroux un semnificativ moment proustian: „În mai 1921, Marcel Proust, pe patul morții, în faza finală a unei tuberculoze, s-a dus la Jeu de Paume să vadă expoziția Vermeer, în special **Vedere din Delph**, pictură socotită «cea mai frumoasă din lume». Și a fost atât de fascinat de o fină pată de galben pe un zid, în acea pânză, încât era să facă un atac cerebral mortal. (Ulterior, a crezut că a fost o indigestie provocată de cartofi.) Proust a transpus imediat scena în capodopera **În căutarea timpului pierdut**, la al cărei finisaj lucra în acel timp. Bergotte, personajul său, împotriva sfaturilor medicilor, merge să vadă Vermeer, și contemplă «aceiași colțișor de zid atât de bine pictat în galben».../.../ Așa ar fi trebuit să scriu... Cărțile mele sunt prea seci. Ar fi trebuit să le dau mai multe straturi de vopsea, să fac limba folosită mai rafinată, asemenea acestui mic petec de zid galben... Și Bergotte muri“. Un exemplu mai mult decât revelator despre influența picturii în literatură.

Pentru Deborah Moggach, romanul ei, **Tulip Forever** (1999) a fost inspirat de pictorul olandez al secolului al XVII-lea Job Berkeyde. Veterana romancieră Moggach, precizează autorul articolului, nu a scăpat ocazia de a-și scrie al 13-lea roman al său după ce a contemplat unul dintre portretele lui Berkeyde în care o femeie pune un colier la gâtul altei femei. „Mă uitam la tablou și mă întrebam unde vrea să ajungă, ce gândește, și ce se va întâmpla când va ieși în lume seara, mărturisește Moggach. Și acea femeie a început să-mi spună povestea ei. Pare fantastic, dar asta s-a întâmplat, femeia m-a atras în tabloul ei, în viața ei.“

Să scrii despre mari pictori dispăruți a devenit un *pastime* național, remarcă, nu fără oarecare ironie, cronicarul de la „Washington

Post“. Și mai enumeră două titluri de romane care urmează aceeași cale epico-picturală. Suntem atrași spre marii pictori, „și creăm instinctiv povești care să le dea un sens“, susține istoricul de artă Francesca Fiorani, profesoară la University of Virginia. „Multe dintre tablourile occidentale, continuă ea, sunt legate de text, un text mitologic, religios. În multe cazuri, imaginile pot fi înțelese doar dacă știi povestea“. În consecință, dacă povestea din spațiile tabloului nu este cunoscută, privitorul construiește o povestire. Un tablou interesant declanșează, la un scriitor, motorul povestitului, comentează Linton Weeks. Înainte de a așterne primul cuvânt pe hârtie știi deja timpul, locul și cadrul. Nu vezi doar cum arată personajul principal, dar și starea lui socială. Fata cu cerceul cu perlă, de exemplu, nu este, în mod evident, o prostituată, o prințesă sau o preoteasă. Cartea lui Chevalier convinge fiindcă personajul cu cerceul, Griet, este exact genul de femeie care să apară în mintea celui care privește un Vermeer. „Într-un fel, Chevalier r spune un lucru pe care-l știm deja. Sau așa cum a afirmat foarte bine Alexander Pope: «Ce a fost adesea gândit, dar niciodată exprimat».“

În acest moment, autorul articolului din „Washington Post“ adoptă o schimbare de ton de 180 de grade. Din grav, profesional, trece la vorba de duh, la glumă. Nat King Cole - și textierii lui - au făcut o treabă la fel de bună când exprimă mirarea privitorilor în fața lui Mona Lisa. „Zâmbești ca să seduci un iubit, Mona Lisa? Sau este felul tău de a masca o inimă rănită? Ești fierbinte, ești reală, Mona Lisa? Ori numai o operă de artă frumoasă și rece? De ce să nu explorezi ce are de spus un Cézanne? Sau să-l ascuți pe Whistler?“

În încheiere, trei sugestii: 1. **Nud coborînd scările, nr. 2** de Marcel Duchamp (1887-1968). Acest tablou este considerat un moment cheie în istoria artelor. Când a expus Duchamp tabloul, în 1913, cineva a remarcat că arată ca „o explozie într-o fabrică de șindrili“. Ca scriitor, vă puteți lua numeroase libertăți față de imagine. Cam tot atunci când Duchamp lucra la pânză, schița ideile mișcării Dada. Îi plăcea să joace șah și experimenta cu fotografia astfel încât aceasta este o reprezentare timpurie a variației Cambridge Springs a gambitului damei refuzat. Sau se poate imagina subiectul ca unul dintre modelele juvenile cu multiple personalități ale artistului. Sau, și asta ar putea fi cea mai bună povestire, criticul a avut dreptate și avem de-a face cu prima reprezentare cu adevărat artistică a unei explozii într-o fabrică de șindrili. În acest caz, este de imaginat o celulă de teroriști care operează dintr-o fabrică de cherestea dezafectată. Într-o notă la fel de fantezistă sunt comentate și următoarele două exemple, de aceea nu insistăm. Sugestiile acestui ziarist plin de imaginație ar putea, la urma urmelor, să nu fie chiar atât de fanteziste - și nici chiar atât de nefolositoare.

C a mai toate romanele lui Ian McEwan, **Ispășirea** (*Atonement*, Jonathan Cape, London, 2001), cartea sa cea mai recentă, poate fi abordată, de asemenea, din mai multe unghiuri. La o primă lectură, cu implicații profunde pentru celelalte "straturi" ale cărții, avem sentimentul că ne aflăm în fața unui roman polițist. În **Ispășirea** se comite o crimă, dar autorul nu ne prinde în mrejele unei anchete captivante, ținându-ne cu "sufletul la gură", pentru a descoperi criminalul. Miza cărții este alta - "motivația" ce a precipitat această "crimă". Făptașul este, din capul iocului, cunoscut - o fetiță de 13 ani, o fermecătoare inocentă, cu veleități și orgolii de scriitor, o mitomană ce susține cu convingere că știe cine este autorul violului ce s-a săvârșit pe arcadianul domeniu al familiei sale. Adolescența se înșela, lucrul acesta este limpede, deși asupra adevăratului autor al silurii va plana până la ultima pagină a cărții un mare semn de întrebare. Și totuși, în urma acestei mărturii, un alt adolescent sau, poate, mai degrabă, un tânăr ce atinsese deja vârsta bărbăției, este acuzat, condamnat la ani grei de temniță, văzându-și astfel întreaga viață distrusă. Oare cum a fost posibilă o asemenea nedreptate? Ce a determinat-o pe Briony să comită această crimă? În primul rând, o prematură feminitate frustrată, ce degenerază într-o criză de isterie, soldată cu un act de răzbunare (ne aflăm din nou confrunțați cu patologicul, ce ne amintește de "sindromul Clérambault", de care suferea Jad Parry, de "psihoza pasională", din **Iubire trăinică**; de altfel, Briony căzuse pradă primelor pulsații erotice încă de la 10 ani, iar obiectul pasiunii sale - Robbie, falsul violator de mai târziu - fusese supus unei "ordalii" menite a-i proba sentimentele). Apoi mitomania sau poate, mai degrabă, obsesia unei îndoielnice înzestrări artistice, din pricina căreia o fetiță tinde a arunca realitatea în patul procustian al propriilor sale fantezii. În fine, gestul lui Briony este generat și de șocul pe care această adolescență îl resimte atunci când, din umbră, asistă la scena de dragoste dintre sora sa și Robbie, tânărul pe care îl considera iubitul său (ne aflăm în anul de grație 1935, când televizoarele nu erau încă la modă și nu existau filme marcate cu "cerculețe" sau "triunghiuri"; scena amintește de un episod similar din **Mesagerul** (*The Go-Between*) lui L. P. Hartley, plasat, de data aceasta, la început de secol, într-o vreme în care moralitatea riguroasă sau, mai bine zis, prudera victoriană se mai făcea încă simțită). Dar condamnarea așa-zisului violator se săvârșește prin complicitatea celor din jur - o familie măcinată de resentimente, prejudecăți sociale, lașitate, invidie și snobism, o poliție și o justiție pasive, indiferente și superficiale, ce devin ele însele complice la o mare nedreptate. Căci, Robbie, băiatul de origine modestă, dar înzestrat cu o remarcabilă inteligență, studentul strălucit la Cambridge, este un copil "adoptat" de familia lui Briony, care îl sprijină pentru a-și croi un drum în viață. Nu i se iartă însă tocmai ascendentul intelectual, farmecul personal, calitățile deosebite, ce pun în inferioritate propriile odrasle ale familiei Talus. Nu i se iartă apoi originea modestă ce stărnește în ființa doamnei Tallis, stăpâna casei, femeia nevrotică, ușor schizoidă, obsesii și perverse impulsuri ostile, în care deslușim, deopotrivă, invidie, dispreț, prejudecăți sociale, dar și obscure dorințe erotice ce mocnesc în subconștient. **Ispășirea** este apoi, pe un alt plan, o carte a moralității creștine sau, poate, mai degrabă, a sentimentului căinței, în genere, ce poate exista cu aceeași intensitate în conștiința oricărui om, dincolo de orice convingeri religioase. Cuprinsă de remușcări, Briony vrea cu orice chip să-și răscumpere greșeala. Ei bine, din această clipă, totul capătă o turnură ce conferă o notă de gravitate sporită întregului roman. Vina, imprezibilul "trăirilor" omenești, dacă vrem, se extinde, devenind atotcuprinzătoare, sugerând existența unei patologii colective, o culpabilitate dincolo de cazul izolat al familiei Talus. Căci, dacă prima secțiune a cărții - vara toridă a anului 1935, într-o senină reședință din Surrey - cercetează cauzele unei patologii individuale, la nivelul unei familii, relevând, așa cum am văzut, rădăcinile sociale, morale și abisale ale unui act ce conduce la comiterea unui

ANATOMIA UNEI CRIME

de VIRGIL LEFTER

erori judiciare, secțiunea a doua a romanului, plasată în anul 1940, în plin război mondial, evocând momentele de cumpănă ale aliaților și retragerea, în derută, a englezilor, în drumul lor spre mare, dezvăluie, de data aceasta, o isterie generalizată - demența nazistă, generatoare a acestui război, fiind, de bună seamă, subînțeleasă. Pentru acest calvar, pentru aceste crime, oare cine va plăti, pare a se întreba autorul. Dacă "vara englezească" din "secțiunea Surrey" - cu valul de căldură ce anihilează reticente și constrângeri morale ne oferă "profilul" unor creaturi ce, în funcție de hazard, cad pradă instinctelor, pe câmpul de luptă din Franța, imprezibilul firii omenești, mânate de porniri în fața cărora rațiunea se dovedește neputincioasă, pune în lumină acea patologie colectivă de care aminteam, o umanitate impură, coborâtă brusc la stadiul de brută (este zguduitoare scena linșării pilotului englez de către conaționalii săi isterizați). "Patologia generalizată" din **Atonement** ne duce cu gândul la precedentul roman al scriitorului britanic, la **Amsterdam** (1998), în care "civilizația noastră" era diagnosticată, fără echivoc, ca fiind bolnavă. Iar boala, degenerescența morală, pornește de la individ și familie (interesant de subliniat cum este înfățișată în roman "onorabilitatea" familiei Tallis, care nu are substanță, totul părând a sugera o "respectabilitate" falsă, "construită" - portretele vechi, peisajul de Gainsborough, grădina și casa - superb descrise și având un rol simbolic în carte - cu stilul lor, deopotrivă, neoclasic și baroc, dovedind eclectism, o lume fără echilibru și trănicie, o lume căreia îi lipsește acel *common sense*, atât de prețuit de englezi). Pe acest fundal, artistul invocă "ispășirea" ca o cale de regenerare a unei societăți bolnave. Ideea resurrecției morale este mai veche în creația lui Ian McEwan, ea fiind exprimată aproape programatic în **Câinii negri** (1992). Deși solidaritatea umană și iubirea trăinică (Cecilia va rămâne credincioasă nedreptății lui Robbie) nu sunt excluse din existența noastră, agresivitatea, brutalitatea, josnicia, pestilența umorală a ființei conturează o imagine a speciei umane ce l-ar putea plasa pe Ian McEwan sub semnul mizantropiei și a cinismului dacă această viziune sumbră nu ar fi atenuată de hazard, de aleatoriu, ce pare a juca un rol nefast în existența noastră. Acest fapt s-ar datora, potrivit lui T.S. Eliot, unei crize ce își are originea în secolul al XVII-lea, pentru ca mai târziu, în secolul al XIX-lea, susține A.S. Byatt (**On Histories and Stories**), criza să se acutizeze, o dată cu apariția teoriei evoluționiste a lui Darwin, ce a zdruncinat dramatic convingerile religioase. Este o lume în care, așa cum arăta autoarea **Posedaților** (*Possession*), raționalitatea, determinismul, cauzalitatea, se prăbușesc dureros. Oricum, deși gravă, **Ispășirea** nu este o carte a disperării, căci, după cum am văzut, mai există iubire, solidaritate și sentimente nobile, dar, mai ales, există dorința de expiere, de regenerare morală. Mai mult, ca la orice englez ce se respectă, în cartea lui Ian McEwan există și o notă de umor care, fără a împinge în grotesc romanul, îi conferă o vibrație aparte, ce ține de normalitate și speranță. În fine, ajungem acum și la problema propriu-zisă a ispășirii ce dă și titlul cărții și este, de fapt, adevărata sa miză. "Scrisul", transpunerea în lumea ficțiunii a traumatizantelor patologii umane, travaliul artistic ce evocă dureros o lume impură, reprezintă, într-un fel, el însuși o ispășire. Lucrul acesta pare a-l sugera cea de a treia secțiune a cărții. Ne aflăm în anul 1999, la cumpăna dintre milenii. Briony (personajul ce ilustrează, poate, cel mai bine ceea ce un eseu numea "forța distorsionantă a ficțiunii") își serbează ziua de naștere. Este de acum o scriitoare celebră,

ajunsă la vârsta senectuții. După o vizită de documentare la Arhivele Armatei, în vederea scrierii unei noi cărți (într-o notă finală Ian McEwan mărturisește că a făcut și el o asemenea vizită pentru "episodul 1940"), după un consult medical, unde i se diagnostichează o "demență vasculară"

Ian McEwan

(această patologie), Briony sosește la petrecerea organizată în cinstea ei de familie. Din acest moment cartea lui Ian McEwan capătă o semnificație aparte. Știm că "expierea" lui Briony a rămas în stadiul de intenție. Nicăieri în carte nu ni se spune că ea a făcut gestul reparator, menit a-i reda lui Robbie onorabilitatea pierdută. Și atunci unde este ispășirea? Am citit cumva un "roman în roman"? Oare Briony, veleitara de odinioară, este ea însăși autoarea cărții aparent stufoase pe care am parcurs-o? Nu este oare simplul fapt al scrierii acestei cărți o spovedanie, adevărata ei ispășire? Romanul în cauză, indiferent care este "autorul" său - Briony sau "narratorul" - se vedește el însuși o expiere. Secțiunea finală a cărții este un fragment postmodern cu toate datele de rigoare: ironie, spirit ludic, extravagantă, ambiguitate etc. Ambiguitate ce o descoperim și în **Black Dogs** (unde titlul ne trimite cu gândul la "melancolie" sau "stare depresivă") sau în **Enduring Love** (însemnând deopotrivă "iubire trăinică" și "povara iubirii"), dar și în **Atonement**. Precedat de articolul hotărât și ortografiat cu majusculă, cuvântul "atonement" devine "The Atonement" - adică ceea ce în engleză înseamnă "mântuirea", preluarea păcatelor lumii de către Iisus Christos. Și atunci nu este oare artistul, cel ce a scris cartea (Briony sau naratorul - nu este limpede) ființa ce preia asupra sa păcatele lumii? Nu este oare, așa cum am sugerat deja, scrisul însuși "o expiere"? Tentantă ipoteză, susținută și de alte date ale cărții. Nu în ultimul rând, de mottoul împrumutat din Jane Austen, din romanul său - **Northanger Abbey** - carte polemică în creația Domnișoarei de la Chawton, scriitoarea senină și blând malițioasă, care se vedește atât în corespondența sa, dar, mai ales, în **Mănăstirea Northanger**, un artist cu o conștiință clară a actului creator, o ființă ce se războiește cu prejudecățile sociale, care susține cu pasiune rolul scrisului și al romanului (celebru pasaj "Doar un simplu roman..."), care înfățișează consecințele confundării ficțiunii cu realitatea, pericolul de a reduce lumea la tiparele propriei noastre fantezii. Într-o carte în care există atâtea simboluri (cel mai adânc grăitor fiind, poate, "vasul de Meissen"), atâtea trimiteri la actul de creație și la scris, mottoul din Jane Austen nu este întâmplător. El vine a ilustra nu numai o continuitate, nu numai o legătură cu tradiția, dar și un temeinic crez artistic. Poate părea paradoxal, dar într-o carte în care "forța distorsionantă a ficțiunii" (dar și veleitarismul, falsă artă) este una din cauzele ce precipită "o crimă", scrisul este investit cu o aură de sacralitate, devenind o formă a ispășirii, a mântuirii, și aceasta din cauză că Ian McEwan crede în Artă și în Scris.

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE

1). În dulcele târg al Ieșilor, realizatorul de emisiuni radiofonice, Ion Filipoiu, caută umbra. Parcă numai acolo!

1). Vicepreședintele fundației noastre, Mariana Bunescu, cercetează aparatura electronică, pe care o stăpânește cu profesionalism.

3). Două tinere și talentate poete, Monica Râpeanu și Adela Greceanu n-au emoții în fața aparatului foto.

4). Ioan Groșan și Marius Ghica sunt paralizați de toate discursurile lui Dinescu: chiar și atunci când nu este în imagine.

5). Poetul (și generalul) Ilie Gorjan a vorbit cu aplomb și persuasiune la recentul Târg anual de carte. L-a ascultat (cu subordonare) Nicolae Rotaru și (admirație) Florentin Popescu!

Preț: 8000 lei